

MENTOR

LIST ZA SREDNJEŠOL-
SKO DIJASTVO. URE
JUJE DR. ANT. BREZNIK

LETNIK IX. ZA L. 19¹⁶/17

ŠT. 8.

VSEBINA:

Dr. Ivan Pregelj: Idila	157
Prof. Fr. Omerza: Homerjeva Iliada. VIII. (Dalje)	160
Prof. Fr. Pengov: Žveplenka	165
Henrik Heine — Al. Benkovič: Božja pot v Kevlaar	173
Dr. J. Samsa: William Shakespeare	174
Fr. Omerza: Odlomki iz del cerkvenih pisateljev. (Dalje)	179
Janez Kalan: Diogen z lučjo	182
Dr. I. Pregelj: Književni pomenki	184
Književne novosti	186

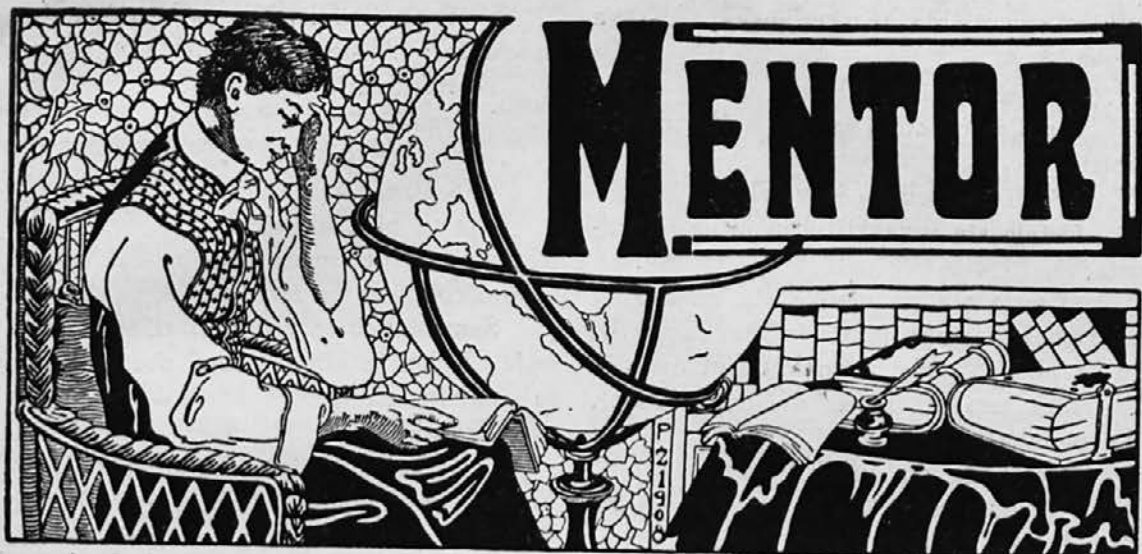
Droblj:

Zgodovinske anekdote: Hans Makart in Gallmeyerica. Najcenejši prostor. V »Demokritu«. Katarina II. in pevka. Lohengrin. Beethoven. Mozart. — Geografske drobtine: Kako vojska učinkuje. Unija. Jez južno Kartuma. Promet po Pacifiku. Ledenik Siahen. Prebivalstvo vse Rusije. Produkcija surovega železa v Uniji. Prva zračna pošta. Kino. Baker so pobirali. Angleško trgovsko brodovje. Gozd v Turčiji.

Izhaja v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano prvega dne v mesecu in stane za dijake 2 K, za druge naročnike 4 K na leto.

Tisk »Katoliške tiskarne« v Ljubljani.

Odgovorni lastnik Alojzij Markež.

Letnik IX.

1916/17.

Štev. 8.

Dr. Ivan Pregelj: Idila.

Stanovali so visoko nad dolino na solnčni ravnici pod snežniki in čermi — sosedje meglá in viharne oblakov. Mehkopolti, modrooki, samisvoji: pastirji in drvarji, čredniki in lovski tatje. Kadar so zašli v dolino, so bili čudno težki, trdi, kakor kragulji s porezanimi perotmi. Dekleta, ki so se možila v dolino, niso imela sreče. Možje, ki so hodili v svet, se niso vračali. Mrli so v tujini, tajnostno, iz skrite boli kakor otrovani.

Pri vojaki je služil najmlajši brat in dezertiral dvakrat. Biriči so ga lovili in streljali. Stara mati je stala pred kočo, ko se je vzel na ravnico in se zgrudil, pogojen v srce.

Nasmehnil se je:

»Mati, ne bodo me imeli!«

In je umrl.

Najmlajša hči se je omožila h kmetu v dolino. Ko je odhajala v dolino, je bila kakor roža, trpkozdrava. Po dveh letih se je vrnila domov in bruhtila kri in umrla drugi dan. Njen brat je šel tiste čase v šole in je pel v tujini novo mašo. Pa je oslepel in se zaprl v samostan...

I.

Stara Mina je pokleknila k spovednici in se izpovedala in dobila odvezo. Nato je rekla glasno:

»Gospod duhovni! Ali še žive tisti slepi gospod, ki jih kličejo za patra Benedikta?«

Spovednik je odgovoril kratko:

»Še!«

»Oh,« je nadaljevala ženica, »tako rada bi ga videla, — da bi govorila z njim.«

Spovednik je odgovoril osorno:

»Mar mu je babjih čenč!«

Ženica je rekla:

»V rodu sva si. Rada bi ga videla, preden umrjem.«

»Ali si stara?« je godrnjal.

»Šestdeset jih imam, gospod duhovni, on pa je moj stric.«

Spovednik je zaklical glasno, iznenaden:

»Pa nisi ti, Mina?«

»Sem, za božjo voljo! Ali ste Vi moj stric?«

Stopil je iz spovednice, visok, zdravo-rdeč v lice in siv ko ovca. In je godrnjal:

»V cerkvi sva, pa vpijeva kakor čred-

niki. Lepa žlahta to, gorjanska! Ali sva gluha?»

»Nisva,« je šepetala.

Tipal je ob steni in šel, kakor da mu polzi.

»Pojdi za menoj,« je velel.

Ostala sta v zakristiji in Mina je pravila:

»Umrla sta pa otroke sta mi pustila na ramah pa tako je, da je zdaj sam križ, in še plaz je podrl šupo in zasul ovce in pa stara sem, da nisem več za nikamor. Ta naduha —«

»Kako da sta umrla?»

»Ne bom rekla, da je res. Pravijo, da ga je logar. Dobili ga nismo. Bog mu daj nebesa! Le-to je hudo, da nič ne vem, kje leži.«

Duhovnik je vprašal:

»Kaj pa ona?»

»Tako! O svetem Jurju smo jo pokopali. Takšna iz doline je bila. Saj jo je vedno zeblo, pa jokala je in pohrkovala in tožila čez pot in strmino. Rada sta se pa imela. Ko se ni vrnil, je ni imela več mirne ure. Kakor da se je malo mešala!« —

Nekako prestrašena je umolknila, ko je pogledala v stričeve srepe oči, ki so mu ležale steklenopokojne v očesnih jamah. Nemirno je vprašala:

»Malo pa vendar vidite, stric?»

»Nič,« je odvrnil in ponjuhal.

»Tako lepe oči imate!»

Odvrnil je bridko: »Prav lepe! Rjave!»

»In ne vidite?»

»Mar ti vidiš z rjavimi?»

»Jezus,« se je začudila, »ali niso Vaše?»

»Gorjan je gorjan,« se je nasmehnil. Potem je vprašal:

»Koliko pa je otrok?»

»Dva sta,« je odvrnila. »Fant bo devet let, dekle pa osem. Pa sem rekla: ljubi Bog, danes ali jutri naj ju ubije, ki sta mlada; sem rekla: prodala bom bajto in svet, pa sta otroka nadležna. Seve, kaj pa misli tako-le mlado. — Pa mi je še sami hudo prodati. Sem rekla: je, kakor bi Judež prodajal, prodajati dom!»

»Preveč govoriš, Mina,« je menil stric in vprašal: »Ali je fant kaj prida?»

»Bister fant.«

»Zdrav?»

»Sama kri ga je.«

»Ali streže k maši?»

»Kako bi znal, sirota!»

Stric je prikimal: »Kaj pa dekle?»

»Drobnó je pa živó!»

Samostanec je vzdihnil: »Uboga otroka! Dolgo je kimal nemo predse, nato je vstal in rekel:

»Počakaj!»

Odšel je rahlo tipaje ob stenah. V globokem hodniku je utonil njegov korak. Ona se je razgledala po zakristiji; za eno mašo je razvezala iz rute in vzdihnila. Suho, izmučeno in krvavo je gledalo nanjo telo Križanega. Objela jo je sveta groza samostanskega vzduha in si je zastavljala natihem vprašanja: ali spijo na slami ali na golem podu; ali se hudo bičajo; ali jim ni nič hudo po svetu, po polju, po gorah, po domu? Veliko jih je skupaj, drug drugemu so v pomoč, je zaključila.

Stric se je vrnil z zavitkom pod pazduho in rekel:

»Tako bomo poskusili, Mina. K meni ga boš poslala, fanta. Pri maši bo stregel. In če bo kaj prida za učenje, ga za gospoda izšolam. Si razumela?»

Njej so zavrele solze v oči.

»Za dekleta bom poskrbel drugače. Morda bi jo vzeli v nunsko šolo.«

Ona se je sklonila po njegovo roko.

»Pusti,« je velel. »Bomo videli, kako bo. Zdaj pojdi. Tu imaš za pot in za otroka od starega strica.«

»Za mašo bi dala,« je jecljala zbegana: skrivnostno mogočen se ji je zdel, ko je z eno besedo odločeval o usodi njenih vnukov.

»Spravi,« je velel, »mašo bom opravil jaz. Za koga naj jo?»

»Moj Bog!« je vzkliknila, »če jo boste, pa jo dajte, da bi bil duhovnik in da bi bila nuna.«

»Bom,« je prikimal. »Pa si zapomni, Mina, da je mnogo poklicanih in malo izbranih. Ne sili otrok!»

Mina je stopila skoro rahlo omočena na cesto. Slepec je šel in sedel v svoji celici k oknu in se zagledal s svojimi steklenimi očmi v solnce in vedro nebo. Srce mu je vzvalovalo v mehki boli. Nekaj pozabljenega gorskega vzduha je bila prinesla Mina seboj. Slepec je razširil roke in vzdihnil, koj nato pa je vstal in se poklonil pred Križanim na steni in rekel skesano:

»Vanitas vanitatum et omnia vana!«

II.

V beli, svetli celici s posteljo, mizo, dvema stoloma in klečalnikom, v vonju geranij in resede in mogočnih, v usnje vezanih florilegijev, je sedel ob mizi mlad, visok deček s polo papirja pred seboj, persom v roki in sanjavo otožnostjo v očeh. Ob njegovi strani je sedel v nekaj udobnejšem lesenem naslonjaču siv samostanec. Skozi odprto okno je vel kakor val opojni poletni vzduh, oddaljeno, mrmranju podobno šumenje mesta je udarjalo med šum kričavih vrabcev na samostanski strehi, med klic kuretnine na samostanskem vrtu, med drsajoče korake samostanskih bratov v dremotnih, hladnih hodnikih. Zamolklo je jeknilo s samostanske cerkve tretjo uro. Tedaj se vzdrami sivi menih:

»Numquid attendis, es ne paratus?«

»Attentus paratusque!«

»Scriptum est: Vse je ustvaril Bog!«

»Pisano je: omnia creavit Dominus.«

»Deus!« popravi učitelj in narekuje:

»Ustvaril je solnce in luno in dan in noč in zemljo je ustvaril iz nič. In ločil je vodo od zemlje. Vode so legle v bregove in so morje, reke in potoki. Zemlja je polje, puščava, kras in gora. Rodovitno je polje, vroča je puščava, žalosten je kras, visoke so gore. Tudi lepe so, ljubimo jih daljne, nepozabne...«

Slepec je prestal narekovati in je poslušnil in je slišal, da je zastalo pero dijaku:

»Ne pišeš?«

Skozi okno je bil zasanjal dijak. Njegove oči so iskale nekaj daljnega, nepozabnega. Vzdrnil se je.

»Napisal sem.«

»Premisli in prevedi.«

Slepcu se je zazdehalo in glava se mu je klonila. Star je, popoldanska ura mu lega ob sencih. Zadremla je, glava mu je omahnila, a kmalu se je zavedel:

»Si gotov?«

»Še ne, stric!«

»Pergas ergo!«

Zopet dremlje učitelj in dijak strmi skozi okno. Dvoje bolestnih gub se mu je vtisnilo ob ustnice in v očeh mu leži nema bolest, podrhtavajoč blesk duševne nemirnosti, srčnega hrepenenja.

Sredi dremanja mrmra slepec:

»Si li gotov?«

»Še ne!«

Oh, koprneti je lepo, koprneti tja v vonjavi hlad gozdov, bukev in hrastov in temnih smrek in v opojnost košenih senožeti, strmih drč, omotičnih, opolzkih.

Slepec plane pokoncu:

»Kaj, še nisi gotov?«

»Sem!«

»Omnia creavit Deus.«

»Bene! Creavit Deus, id est, fecit ex nihilo. Pergel!«

Dijak prevaja. Učitelj meni:

»Znaš. Toda hiter nisi.«

Učitelj se dvigne:

»Satis hodie. Omaro odpri!«

Dijak vstane izza mize in odpre omaro.

»Vidiš krožnik z grozdem?«

»Vidim!«

»In breskve?«

»Vidim!«

»Vzemi grozd in dvoje breskev in jej!«

Dijak vzame in je — in menih vpraša:

»Goretov Lojze, ali je še živ?«

»Še, stric.«

»Grča! prikima slepec. »Pa na kozle anti ne hodi več?«

»Ne more. Noge so mu otrpnile.«

»Ha! Leži za pečjo?«

»Leži.«

»To pa zato, ker je toliko v snegu prestal,« govori slepec, »grča, dušo bi bil prodal za lov.«

»Spominja se Vas, stric.«

»Tako? Se me spominja? Grča!« In starec se razširi in pripoveduje. S svojimi vdolanimi očmi, brez solzá je, kakor bi videl in bi živel: sočna mu je beseda, kakor bi cvetela in pela, in topla, klasično preprosta je slika, ki mu raste iz besed; sega v dušo, greje. Kakor pesnik je: pijan lepote davno preživljenih dni, daleč gledanih lepote in grozot naravnih, govori o davnih vtisih v planinah, o starih znancih, robatih ljudeh z robatimi dušami, naivnimi navadami, čudaškimi šegami. To je ljubezen, to je strast, ki se ni izgorela v stari duši, ki se utrinja čez površje umstvene izobrazbe in stanovskega čuvstvovanja. Morda govori slepec nezavedno, morda zavedno,

da preslepi preko dela in hrepenenja in tuje mlado dijakovo srce, da mu osveži voljo, da bo laže vztrajal in prestal, da ga nagradi za trud, za marljivost. Včasih pa vpraša nenadoma stari učitelj:

»Zdrav si?«

»Sem, stric!«

»Ali ne pokašljuješ?«

»Ne.«

Slepec kima zadovoljen z glavo. Slepec ne slutí, kako čudno bled je fant in kako mračne so mu oči vsebolj, vsedalj.

»Plesala bo Mina, kadar boš pel novo mašo!« govori slepec dijaku.

Janezek, ali jo boš pel, ali jo boš dočakal?

(Konec.)

Prof. Fr. Omerza: Homerjeva Iliada.

VIII. spev.

(Dalje.)

198. To govori jim bahato, a Hera častita zameri.
Meče se jezno v prestolu in velik Olimp se potrese.
Proti Posejdonu torej, velikemu bogu, zdaj pravi:
»Zemljo tresoči ti bog in širom mogočni, še t e b i
nič se ne smilijo v srcu Danajci, ker ginejo trume?
Saj ti na Héliko vendar in Ajge prinašajo gori
mnogo preljubkih daril! T i torej privošči jim zmagol!
Glej, če hoteli bi mi, ki stojimo na strani Danajcev,
širom grmečega Zeusa ovreti, Trojance odbiti,
žalosten tamkaj na mestu on sam bi obsédel na Idi.«
208. Zemljo tresoči vladar pa razjarjen zelo ji odvrne:
»Hera, drznó govoriš in kakšno besedo si rekla!
M o j a to želja vsaj ni, da s Zeusom bi, Kronovim sinom,
drugí borili se vsi, ker on je pač mnogo močnejši.«
212. Torej tako govorita v razgovoru tukaj med sabo.
Kolikor zunaj je ladij med zidom in jarkom prostora,
vse napolnjuje se s konji, možmi ščitoborcev ahajskih;
kajti pritiska jih oni, ki meri se z Arejem urnim,
Hektor, Priamov sin, ker Zevs mu je slavo naklonil.
V ognja plamenu sežgal zdaj ladije bil bi somerne,
da Agamemnonu misli vdahnila ni Hera častita,
naj se podviza on sam in takó ojunači Ahajce.
Brž se napravi tedaj in hiti ob šatorih in ladjah,
velik škrlatasti plašč pa nosi na roki debeli.
K ladiji stopi nato Odiseja, z veliko pošastjo;
kajti v sredini stoji, da sliši povsod se ga lahko:
tja do Ajanta šatorov, ki Télamon oče mu slavni,
hkrati i do Ahileja, ki ladje na skrajni sta točki

vun potegnila razmerne, zaupno na moč in junaštvo.
 Močno Danajcem zakliče zdaj z glasom donečim čez vrste:
 »Grda sramota, nečast, Argejci, vi lepe postave!
 Kje je zdaj ona bahavost, češ mi smo največji junaki,
 ki ste ponašali z njo se kot prazni bahači na Lemnu,
 ko ste pri mesu volov se ravnorogatih gostili,
 zraven pa práznil vrče, napolnjene z vinom do vrha,
 češ da u boju s Trojanci se eni stotini al dvema
 vsakdo postavi po robu, zdaj kos pa še enemu nismo,
 Hektorju; kmalu sežgal nam bo ladije v ognja plamenu.
 Zevs, si poslal li komu blagodušnih še kraljev, da pije
 kelih usode, kot moj je, in slavo odvzel mu veliko?
 Kdaj si me videl, da mimo sem krasnega šel ti oltarja
 z ladjo na veslih bogato, ko semkaj me pot je vodila?
 Nikdar ne, mastna povsod sem zažigal ti bedra volovska,
 gorko proseč, da razrušil bi dobro obzidano Trojo.
 Torej usliši me, Zevs, vsaj tole izpolni mi željo:
 sebe naj rešimo vsaj in proč odbežimo, dodeli,
 čet naj ahajskih tako ne morijo več, prosim, Trojanci!«

245. To govori mu in solza srce je očetu ganila,
 milostno z glávo prikima, naj ljudstvo se reši pogina.
 Orla odpošlje takoj — to známenje nikdar ne vara —
 v krempljih se zvija jelenče, ki dete je urne košute.
 Tik ob prekrasnem oltarju ga Zevsovm vrže na zemljo,
 kjer darovali so vedno Ahajci vsevednemu Zevsu.
 Brž ko zapazijo torej, da ptič je priletel od Zevsa,
 misel vzplamti jim za boj in pritisnejo huje Trojance.
253. Dasi nebroj je Danajcev, se nihče ni bahati mogel,
 češ da ustavil je konje poprej kot Tidejevič slavni
 in jih iz jarka pognal ter silno naskočil sovraga.
 Prvi med vsemi je on, ki bojevnika ujame Trojancem.
 Frádmónov sin, Ageláos je to, ki obrnil je konje.
 Ko pa obrne se v beg, zadere v hrbèt se mu kopje
 sredi ramenih obeh in skozi predere mu prsi.
 Zvrne se doli z vozá in orožje na njem zažvenkeče.
 Zdajci za njim prihiti Meneláos in brat Agamemnon,
 kmalu za njima Ajanta, vsa silne moči napojena,
 dalje Idómenevs hrabri in Idomenéjev oproda
 močni Meríones sam, ki se z Arejem meri morilcem,
 hkrati Evrípilos tudi, Evajmonov sinko prekrasni.
 Tevkros prispé kot deveti, ki lok svoj zaviti napenja.
 Brž se postavi pod ščit Ajanta, sinú Telamona.
 Ajas pridviga mu ščit po malce, junak pa oprezno
 gleda okoli. In kogar puščica v krdelu zadene,
 mrtev takoj obleži, življenje je zanj izgubljeno.
 Tevkros pa skoči nazaj, kot dete pod matere krilo
 skrrije pod ščit se bleščeči Ajanta, ki čuva ga varno.
273. Koga Trojancev najprvo tu Tevkros brezgrajni zadene?
 Prvi Orsilohos pade in Ormenos in Ofeléstes,
 Hrómios dalje in Dájtor in božji junak Likofóntes
 in Poliájmonov sin, Amopáon, za njim Melanipos;
 padajo eden za drugim na zemljo, ki mnogo jih hrani.
 Ko ga zagleda, navdá Agamemnóna kneza veselje,
 kak da podirajo strele mu z močnega loka Trojance.
 K njemu pristopi tedaj ter pravi, rekoč mu besedo:

»Tevkros, predrago srcé, Telamonovič, ljudstev vladika!
 Hrabro takó le naprej, da luč ti Danajcem postaneš,
 luč Telamónu očetu, ki té je redil kot otroka
 in ki je záte skrbél, dasiravno si bil nezakonski.
 Slavno ime mu dosezi, četudi je daleč od tukaj!
 Toda tako ti povem in to se bo tudi zgodilo:
 ako nakloni mi Zevs ščitonosec kedaj in Atena,
 Trojo da zrušim do tal, to lépo sezidano mesto,
 prvi boš ti za menoj, ki častno prejel bo darilo,
 bodi trinožnik krasán al konja obenem z uprego,
 ali pa ženo, ki zvesta naj bo ti družica v življenju.«

292. Tevkros, brezgrajni junak, odvrne nato mu ter pravi:
 »Častni Atrejevič, kaj me bodriš, ko si sam prizadevam?
 Kolikor v moji je moči, to vedi, nikdár ne odneham;
 kajti odkar smo pognali nazaj proti mestu Trojance,
 čakam in z loka puščica mori in pobija junake.
 Osem poslal že puščic sem dolgokoničastih z loka,
 vsaka od teh pa zarila v moža se je urnega v boju;
 tega pa, besnega psa, nikakor ne morem zadeti.«
300. To govori mu in drugo puščico s tetive odpošlje
 Hektorju ravno naproti, srce si želi ga zadeti.
 Ni ga pogodil sicer, a brezgrajnega Gorgitióna,
 Priama vrlega sina, u prsi zadel je s puščico.
 Tega rodila je mati, iz Ajsime mlada nevesta,
 Kastianejra prelepa, po stasu podobna boginjam.
 Kot če ukloni na stran se maku na vrtu glavica;
 breme sadú ga teži in hudi nalivi v pomladi:
 glava tako se upogne na stran mu pod težo čelade.
309. Tevkros pa zopet puščico zdaj drugo s tetive odpošlje
 Hektorju ravno naproti, srce si želi ga zadeti.
 V drugo pogodil ga ni, ker obrnil jo proč je Apolon.
 Hektorjev drzni voznik Arheptólemos v boj se zažene,
 ko doleti ga puščica in v prsi pri sesku zadene.
 Zvrne se doli z vozá in konji nazaj brzonogi
 skočijo, njega na mestu pa moč zapusti in življenje.
 Hektorju bridka bolest presune srcé za voznikom.
 Dasi hudó mu je v srcu, ne briga se dalje za druga,
 bratu, ki blizu je stal, Kebrionu, hitro zakliče,
 vajeti konj da naj prime; ko sliši, takoj ga uboga.
 Sam pa poskoči na tla iz krasno bleščečega voza,
 hkrati pa glasno kriči. Zdaj hipoma kamen pograbi,
 Tevkru naproti se vstopi, ker pravi srce mu, naj vrže.
 Ta pa nemudoma ostro izbere puščico iz tula
 in na tetivo postavi. Medtem ko tetivo nateza,
 Hektor s čopastim šlemom mu kamen je ostrorobati
 vrgel na kraj ob ramenu, kjer namreč ti ključnica loči
 vrat in pa prsi narazen in najbolj nevarno je mesto.
 Koj mu pretrga tetivo in roka omahne mu v sklepu.
 Pade na eno koleno in lok mu izdrsne iz róke.
 Ajas pobriga se urno, ko brat se je zgrudil na zemljo,
 predenj postavi se koj ter s ščitom zakrije ga varno.
 Dvigneta dva ga nato tovariša draga na rame:
 Ehijev sinko Mekistevs in božji Alastor pomaga.
 Stoka in sópe težkó, ko neseta k ladjam ga votlim.

335. Toda nanovo razvname Olimpijski hrabrost Trojancem.
Tja do globokega jarka nazaj zapodijo Ahajce,
Hektor ponosen na moč drevi pa med prvimi dalje.
Kakor če urnih se nog za divjim prašičem al levom
pes neutrudno podi in zgrábiti skuša ga strastno
ali za bedro al skok in pazi, kako se obrača:
Hektor pritiska tako kodroglave Ahajce sledeč jim.
Zadnji med njimi je mrtev, ko mož se za možem umika.
Ko pridrevijo na begu čez jarek in onstran obkopa,
marsikateri pa padel medtem pod rokó je Trojancev,
vsak se ustavi pri ladjah, naprej ne premakne se nihče.
Sosed spodbuja soseda in dvigajo róke k bogovom,
prošnja jim vre iz srcá, povsod le ihtenje se sliši.
Hektor pa konje podi lepogrive okoli ob jarku,
gleda kot Górgo strašno ali Ares, poguba človeštva.
350. Ko beloroka jih Hera zazré, se zbudi ji sočutje.
Koj se obrne k Ateni ter pravi krilate besede:
»Zevsa ti hči ščitonosca, gorje! Al ne bova skrbeli
niti sedaj za Danajce, ko bije že zadnja jim ura?
Saj izpraznivši do dna trpljenja že kupo mrjejo,
e d e n pa polni jo mož, besní, da ne dá se prenesti,
Hektor, Priamov sin, ki zla prizadel je že mnogo.«
357. Nji pa odvrne nato sovooka boginja Atena:
»Res je in Hektor bi moč in življenje gotovo že zgubil,
ko pod Argejcev rokó bi padel v očetni deželi,
oče pa moj se jezi in srcé mu ne bije dobrote,
grozni, ki zvito ravná in prekriža mi vsako nakano.
Misliš, da spomni se kdaj, kako sem velikrat prinesla
sinu rešilno pomoč, ko moril ga Evristevs je z deli?
Jokal je večkrat bridkó in dvigal roké proti nebu,
Zevs pa je m e n e pošiljal, naj grem iz nebes mu pomagat.
Kajti ko to-le takrat bi jaz vedela v srcu razumnem,
ko ga je doli poslal v domovje zaklenjeno Hada,
Hadu sovražnemu psa naj iz nočne temine odvede,
nikdar ne bil bi vodám iz stigijskih prepadov utekel.
Mene sovraži sedaj, a Tétidi spolnil je željo,
ki poljublja kolena, z rokó pa držeč ga za brado,
ga je prosila, naj s slavo obdá Ahileja ji sina.
Prišel bo dan, ko bo rekel: 'O čuj, sovooka me hčerka!'
Zdaj ti kar hitro naprezi kopitaste konje za naju,
jaz pa v palačo med tem ščitonosca bom Zevsa stopila
in si oblečem orožje za bojno torišče, da vidim,
bo li veselja zavriskal, ko Hektor bo s čopastim šlemom,
Priamov sinko, zagledal, da prišli med bojne sva vrste.
Tudi Trojanec premnogi bo z mastnim pač mešom gotovo
ptice nasitil in pse, ko pade pri ladjah Ahajcev.«
381. Pravi in sluša takoj beloroka boginja jo Hera.
Hitro odide in konje napreže z zlatim načelkom
Hera, častita boginja in hčerka velikega Krona.
Hči ščitonosca pa Zevsa medtem, bojevita Atena,
v hiši očeta odlóži obleko, ki prej jo je krila —
stkala jo namreč je sama in vézela z róko umetno —
jopič obleče nato zbirajočega Zevsa oblake
in se pripravi z orožjem za joka in stoka torišče.
Stopi z nogámi na voz migljajoči in sulico prime

težko, veliko in trdno, s katero kroti korenjaške vrste junakov, na nje če se Močnega hčerka razjari. Hera priganja ju z bičem, da urneje tekla bi konja. Sama se vrata nebeška odpró, kjer kraljujejo Hore; njim izročena je skrb za Olimp in velika nebеса, gosti oblak da potisnejo proč in nazaj ga zaprejo. Tukaj zavijejo skozi z ostrogo spodbadani konji.

397. Zevs zdaj zagleda ju z Ide in oče strašno se razvname. Irido pošlje takoj zlatokrilo in to ji naroča:
 »Stopi mi, Iris ti urna, odvrčaj ju, naj proti meni nehata rvati, ker dobro ne bo, če se snidemo v boju. Kajti tako ti povem in to se bo tudi zgodilo: konja oba brzonoga ohromil bom njima pri vozu, nje bom iz sedeža vrgel, voz sam pa na kosce razdrobil. Niti ko v teku obrne deseto se leto že njima, zdrave ne bodo še rane, ki z bliskom zadál jih bom njima, da Sovooka spozna, kaj boriti se pravi z očetom. Heri tako ne zamerim, na njo ne jezim se nevoljen; vseč ji je namreč od nekđaj, da vedno podere, kar rečem.«
409. Urna kot veter poslanka zdaj Iris odide z ukazom ter na visoki Olimp se nemudoma z Ide napoti. Sreča ju spredaj pri vratih Olimpa, prepolnega jarkov, pravi ustaviti voz in naznani, kar Zevs je ukazal:
 »Kam tako željno? Kaj vama srce se u prsih razburja? Zevs ne dovoli tegà, da pomagal kedo bi Argejcem. Kajti tako je zagrozil in Zevs bo to grožnjo izvršil: konja oba brzonoga ohromil bo vama pri vozu, vaju iz sedeža vrgel, voz sam pa na kosce razdrobil. Niti ko v teku obrne deseto se leto že vama, zdrave ne bodo še rane, ki z bliskom zadál jih bo vama, da, Sovooka, spoznaš, kaj boriti se pravi z očetom. Heri tako ne zameri, na njo ne jezi se nevoljen; vseč ji je namreč od nekđaj, da vedno podere, kar reče. Ti pa nad vse si predrzna, ti psica nesramna, če resno drzne se tvoje srce, da sulico dvigneš nad Zevsa.«
425. Iris tedaj brzonoga tako govori in odide. Hera k boginji Ateni nato se obrne ter pravi:
 »Zevsa ti hči ščitonosca, gorje! Jaz tako ti svetujem: midve zaradi ljudi se nikarva več s Zevsom boriti! Ta-le ostane naj živ, a drugega smrt naj pobere, kakor usoda nanese; on sam pa naj gleda pri sebi, da bo pravično prepir med Danajci in Trojo razsodil.«

(Dalje.)

Prof. Fr. Pengov: Žveplenka.

V drobni žveplenki ne vidimo razvajeni ljudje nič posebnega, kvečjemu se malo pojezimo, če se takoj ne vname ali če glavica pred časom odleti. Ali si pa že kdaj pomislil, dragi moj, koliko bistroumnosti, vnetega študija, koliko tisoč poskusov je bilo treba v kemičnih laboratorijih, v raznih delavnicah in tovarnah za stroje, preden je bilo mogoče, izdelati žveplenko tako popolno in tako poceni kot jo imamo danes?

na ognjišču; če se mu to zgodi, ga mora z velikim trdom in mukopolnim drgnjenjem dveh kosov lesa zopet preskrbeti. Žveplenke, kakor jih imamo danes, poznamo šele dobrih 70 let. Do začetka 19. stoletja sta bila kresilni kamen (kremenjak) in jeklo edini sredstvi, da si mogel hitro ukresati ogenj. L. 1805. je iznašel Francoz Chancel t. zv. tobačne vžigalice; kosček lesa je bil na konici prevlečen z žveplom, ki je po vrhu namazan z zmesjo iz

Gledišče na prostem v Šarki na Češkem.

Važnosti vžigalic mi menda ni treba razlagati, ker so tako važne kakor ogenj, ki nam ga delajo. Brez ognja ni mogoča tudi ne najnižja stopinja civilizacije (omike). Najbolj surovi divjaki poznajo ogenj in umljiv ti bo globoki pomen grške pripovedke, po kateri je bil ogenj nekaj božanskega in ga je Prometej po tatvini prinesel ljudem na zemljo.

Vsi ljudje potrebujejo ogenj in vžigalice. Pa kaka razlika je med kulturno visoko stoječim človekom, ki nosi »blisk« v žepu, in pa med ubogim divjakom, ki mora skrbno gledati, da mu ne ugasne žerjavica

gumija in klorovokislega kalija. Če si vtaknil ta konec v močno hudičevo olje (žvepleno kislino), se je vnel kalijev klorat, ki je vžgal žveplo in to les. L. 1829. se je pojavil Döbereinerjev vžigalni stroj, kjer se nareja plamen vsled vpliva vodenca na platinovo gobo, vodenec sam pa nastane po razkroju žveplene kisline s pomočjo cinka. L. 1833. so se prikazale Congrevejeve vžigalice, ki vžigajo s pomočjo kalijevega klorata v zvezi z žveplnim antimonom. Če potegneš tako žveplenko krepko med dvema steklenima popirjema, se vname s precej močno eksplozijo. A ravno ta

eksplozija je bila večkrat do skrajnosti neprijetna. Šele tedaj, ko so nadomestili žvepleni antimon s fosforjem, je dobil svet fosforne žveplenke, kakor jih rabimo še danes.

Kdo je pravi iznajditelj fosforatih vžigalic, ni popolnoma jasno. Nemci se potejujejo za Virtemberžana Jan. Kammererja, Avstrijci pa imenujemo s ponosom dunajskega tovarnarja Štefana Römerja. Najbrže pa je bil pravi Kolumb pri žveplenki mlad dijak Irinyi, ki je študiral l. 1835. na dunajski politehnik. Profesor je razlagal nekega dne, da nastanejo lahne detonacije (pokanje) med svetlobnimi pojavi, ako se v torilcu drgne zmes svinčenega superoksida in žvepla. Irinyi je opazoval ta poskus z največjim zanimanjem, pri tem pa mu je kot blisk šinilo nekaj v glavo. Več dni ga ni bilo k predavanju. Eden njegovih nemških tovarišev ga pride obiskat, a vrata so bila zaklenjena. Potrka in pove svoje ime, tedaj pa zakliče ogrski študent: »Poberi se, Švaba, imam opraviti z iznajdbo!« Čez nekaj dni se Irinyi spet prikaže v šoli z vžigalicami v žepih: potegnil je ž njo po zidu in vsaka se je vnela. Raztopil je bil namreč fosforja v močni gumijevi raztopini, primešal rjavega svinčenega okisa in v to zmes je pomočil klinčke, ki jim je bil poprej prevlekel glavice z žveplom. Irinyi je prodal svojo iznajdbo Štefanu Römerju za 7000 goldinarjev. A mamon je pogreznil mladega iznajditelja v veseljaško življenje in mu prizadel več škode nego dobička.¹

V letu 1833. ali 1835. so nastale prve tovarne za žveplenke na Dunaju; imena teh tovarnarjev so: Štefan Römer, Siegl in Janez Preshel. Seveda so bili prvi izdelki še zelo pomanjkljivi, to se pravi nevarni, tako, da so nekatere države njihovo proizvodnjo naravnost prepovedale. A tudi žveplenka je prestala bolezen otroških let in danes jo izdelujejo v številnih tvornicah in razpošiljajo v nešteti vagonih po svetu.

Urni razvoj fabrikacije, posebno pa bliskovito razširjanje žveplenke bi bilo po-

polnoma nemogoče brez neke druge iznajdbe, brez cenenege, tvorniškega izdelovanja lesenih klinčkov. Že l. 1822. je iznašel H. Weilhöfer, ki je služil kot modelni mizar na dunajskem vseučilišču, oblič, čigar rezilo je tvorila fina, rezoča cevčica; pri vsakem sunku je odletel okrogel klinček. Taki obliči so v rabi še danes, le da leži mesto ene same 25—30 rezočih cevčic druga poleg druge. Römerjeva tovarna si je koj omislila takih obličev s 6 cevčkami, in glej! Cena klinčkov, ki je znašala dotlej 1 goldinar za 100 kosov, je padla čez tri mesece že na 12 krajcarjev. Weilhöfer je iznašel tudi pomakalni okvir, s katerim se je lahko 10.000 klinčkov naenkrat pomočilo v vžigalno zmes, dočim so morali prej pomakati vsak komadič zase. Vsled tega je padla cena žveplenk na 3 krajcarje za 100 kosov. »Leseno žico« so izdelovali prej invalidje v domači obrti, danes pa prevladuje v proizvodnji žveplenke izključno stroj, deloma celo popoln »avtomat«. Nemške tovarne so spravile na trg t. zv. kompletne stroje, ki izdelajo na dan 50 do 150 tisoč škatlic za žveplenke. Škatlice so iz 0'7 mm debelega lesenega furnirja ali lesa, lupljenega na strojih (izumitelja Langren in Paulson). Tudi v Ameriki imajo strojne avtomate, ki izdelajo bajno število popolnih žveplenk na dan.

Klinčki so dvoje vrste: oblani okrogli in četverooglati iz lupljenega lesa. Najboljše vrste lesovi za žveplenke so: trepetljika, topol, lipa, smreka, celo vrba in jelša. Deblo s strojem najprej slečejo, mu vzamejo lubje; nato ga s krožno pilo (cirkularko) razžagajo v približno 53 cm dolge kose. Te kuhajo ali parijo in še vroče देनेjo na lupilni stroj (spiralno ali zavojno rezilo za furnir). Les se suče v njem okoli lastne osi in zadeva pri tem na oster nož, ki lupi raz njega dolg pas, debel kot žveplenka in širok za 5—12 žveplenkinih dolžin. Takih pasov, 2 m dolgih, zlože 50—60 drug vrhu drugega in razrežejo s strojem v klinčke. Na dan (10 ur) jih naredi tak stroj 10—25 milijonov. Klinčke je treba nato posušiti, pokvarjene odbrati, in zlo-

¹ Dr. W. Bersch, Die moderne Chemie.

žiti po 2250 vzporedno v okviru za pomakanje. Nato jih pomočijo v žveplo 1 cm globoko. Ker pa sili žvepleni dim tako močno v nos, nadomeščajo pri finejših »salonskih« vžigalicah žveplo s parafinom, ki je žveplo že močno izpodrinil. Tem salonskim ali vžigalicam z imenom »Iris« dajejo s pomočjo posebnega firneža (bencoe) celo prijeten vonj. Končno pomočijo klinčke v »vnemalno maso«, ki naredi glavico žveplenke. Stroj izdeluje avtomatično škatlice, stroj jih polni z žveplenkami, stroj vlaga v močan papir in zavija; kamor pogledaš, le stroj. Izpolnile so se sanje mesarja, ki je želel imeti stroj tako umeten, da bi potisnil pri enem koncu vanj prašiča, pri drugem pa nakladal iz njega izgotovljene klobase in plečeta. Barberjev stroj za vžigalice naredi 3 milijone klinčkov na dan, Jay-Gouldov pa baje celo 30 milijonov! A. Rollerjev avtomat pa napravi celo $3\frac{1}{4}$ milijona popolnoma dogotovljenih žveplenk v 50.000 škatlicah. Seveda mora biti les, ki ga predelavajo taki čudoviti avtomati, popolnoma brez grč.

Lesenim klinčkom dela konkurenco klinček iz zvitega papirja in iz papirne mase, ki gori cele 3 minute in ima nalogo, da izpodrine voščene vžigalice, kakršne izdelujejo posebno na Laškem; pri teh nadomešča les drobna svečica.

Kot »vžigalno maso« rabijo v različnih tvornicah zelo različne sestavine. Poleg glavne snovi, fosforja, ki ga mora biti 4—7%, imajo v sebi še primesi, ki vsebujejo veliko množino kisleca, n. pr. svinčeno rdečico (Pb_3O_4), rjavi manganovec (MnO_2), kalijev klorat, rdeči kalijev kromat, solitar, svinčeni nitrat in druge, zraven pa še gumi, klej (lim), terpentin kot lepiva ter cinober (rdeč), železni okis (rja), svinčeno belino, modri ultramarin, saje itd. kot barvila. V francoskih državnih tovarnah obstoji ta masa iz: fosforovega sesquioxida (nestrupen, 6 delov), kalijevega klorata (24 delov), cinkove beline (6 delov), rdeče okre (6 delov), steklenega prahu (6 delov), kleja (18 delov), vode (34 delov). Da zavarujejo žveplenke proti vlagi,

jim glavice lakirajo. Lep okrask so tudi »metalizovane« glavice s kovinskim sijajem. Napravijo se tako, da denejo žveplenke, ki imajo v glavici svinec, v ozračje z žveplnim vodencem (H_2S); na glavici se naredi prevlaka od svinčen. sulfida (PbS). Da zabranijo vsako kajenje lesa pri vžiganju, pomakajo boljše vrste klinčkov najprej v raztopino amonijevega fosfata, potem šele v parafin (namesto v žveplo). Izdelovanje vžigalic, ki se je začelo nadebelo najprej na Dunaju, je danes razširjeno po vsem svetu. Velikanska množina se izdelava in porabi. Na glavo in na dan se porabi na Nemškem po 12 vžigalic, v Belgiji po 9, na Angleškem po 8, na Francoskem po 6. Recimo, da porabi vsak človek le po dve žveplenki na dan; skupna poraba vseh ljudi znaša že v tem slučaju najmanj 2 milijardi na dan ali 730 milijard na leto. Če bi zložili te klinčke podolgem drug za drugim, bi lahko opasali našo mater, staro zemljo, 829krat ob ravniku; ta originalni pas bi bil širok 1'65 m. Okoli 6000 žveplenk gre na 1 kg; zato je treba samo za vžigalice, kar jih porabimo v enem samem dnevu, 300.000 kilogramov lesa. 1 m^3 topolovega lesa tehta okroglo 300 kg; treba bi bilo 400.000 m^3 lesa, ki tehta 109.500.000 kg, da bi zadostili potrebi vžigalic samo za Evropo, kjer moramo računati na vsakega človeka na dan po 7 komadov.

Skozi desetletja je vladalo mnenje, da je beli (rumeni) fosfor za izdelovanje žveplenk neobhodno potreben. R. Böttger v Frankobrodu ob Menu je predlagal že l. 1848., naj bi pustili tvorničarji klinčke same popolnoma brez fosforja, zato pa naj bi napravili na škatlicah torne ploskve, toda iz rdečega fosforja. — Proizvajanje belofosfornatih žveplenk ima namreč v sebi veliko nevarnost za zdravje delavcev, ki dobijo bolezen, zvano »fosforna nekroza«. Glavni znak te morilke je grozno popačenje ustnih kosti in mehkih delov. Veliko postav so sicer izdale razne države v zdravje in korist delavstvu, a pri korenini se niso lotile zla do l. 1906., ko je sklenila vrsta srednjeevropskih držav v Bernu po-

godbo, da ne puste več izdelovati, uvažati in prodajati žveplenk z belim fosforjem. — Pri nas v Avstriji je prepovedana prodaja belofosfornatih vžigalic od l. 1913. naprej in so že sedaj švedske menda izključno v rabi.

Že l. 1845. se je posrečilo dvornemu svetniku Schrötterju na Dunaju, najti rdeči fosfor, ki ni strupen, s tem, da je segrel belega bratca na 250° C. Že $\frac{1}{10}$ grama belega fosforja zadostuje človeku za večnost, zato ga rabijo v zvezi z moko in vodo — a biti moraš zelo previden! — za pokončavanje miši in podgan; Hrvatje mu zato pravijo »mišomor«. Böttger je sestavil glavice iz žveplenega antimona in klorovokislega kalija s pomočjo gumija; na torni ploskvi pa je bil v zmesi poleg kremenčevega prahu in steklene moke tudi rdeči fosfor. Prednost »antifosfornih« vžigalic je na prvi pogled jasna: 1. so zelo varne proti ognju, ker se ne vnamejo tako zlepa kot stare žveplenke; otroci in nepredvidni ljudje ne morejo tako lahko povzročiti požarov, 2. so pa nestrupene, torej brez nevarnosti za delavce.

A glej! Ljudstvo, ki se je bilo navadilo na stare žveplenke, ki se vnamejo ob vsakem predmetu — tudi ob hlačnici! — se ni moglo navdušiti za nove »varnostne vžigalice«; rajši je nosilo še naprej svojo fosfornato zalogo z malico vred po žepih. — Pa prišlo je leto 1870. in tedaj so spoznali vrednost Böttgerjeve iznajdbe, žal, da ne pri nas, ampak na Švedskem. V Jönköpingu je ustanovil švedski inženir Lundström pozneje tako slovito tvornico za »švedske vžigalice«, ki naredi na dan okoli 50 milijonov žveplenk. Malenkostna je bila njegova iznajdba — pridejal je le majhno škatlico s torno ploskvijo in napisom: Paraffinerade Tändstickor utan svafvel och fosfor (vžigalice brez žvepla in fosforja) — a Šved je nastopil zmagoslaven pohod po svetu. Leta 1899. so izdelali na Švedskem 20.753 ton žveplenk, od teh so izvozili na tuje skoro 16.000 ton; Avstrija je izvozila l. 1902. komaj četrtino švedskega eksporta: 3971 ton. Danes naletiš povsod, zlasti v

Avstriji in Nemčiji, na tovarne, ki izdelujejo Böttgerjeve varnostne vžigalice v švedski kamižolici. Vnemalna masa švedskih vžigalic obstoji iz klorovokislega kalija, kalijevega bikromata, svinčene rdečice in žveplenega antimona v razmerju: 8 : 3 : 8 : 6.

Celotna produkcija vžigalic je znašala ob rojstvu našega stoletja okoli 3 milijone zabojev po 10.000 škatlic v vrednosti kakih 240.000.000 K. Vrednost vžigalic, ki jih izvažajo vse eksportne države, znaša na leto kakih 50 milijonov kron; od teh dobi Japonec celo polovico . 25 milijonov kron,

Šved	9	»	»
Belgijec	4'5	»	»
Avstrijec	3'6	»	»
Nemec	0'9	»	»

Izvoz nekaterih držav je tekom let močno nazadoval. Nemčija je n. pr. l. 1887. izvozila žveplenk 2592 ton, l. 1905. le 1327 ton. Vzrok temu je, da so mnoge države vpeljale monopol na vžigalice in se zavarovale proti tujemu uvozu z visokim davkom; v Južni Ameriki in Južni Afriki, v Vzhodni Indiji, na Kitajskem in Japonskem je pa vso aprovizacijo z žveplenkami prevzel pretkani Japonec sam. Ta je izvozil:

l. 1890. vžigalic za	1'56	milijonov	jenov ¹
» 1895. » »	4'67	»	»
» 1904. » »	9'92	»	»
» 1906. » »	10'92	»	»

Zelo razvita je vžigalična obrt na Laškem. V 214 tovarnah deluje kakih 8000 delavcev. Pred Lahom stoji edino še Rus s 15.500 in Japonec z 18.000 delavci v 250 tvornicah.²

Cena vžigalic se je zadnja leta pred svetovno vojno dvigala vsled zvez, ki so jih sklepile med seboj tvornice vžigalic. Tako so sklenile l. 1903. avstrijske tovarne med seboj »trust« in dve leti pozneje je sklenilo 5 največjih ogrskih tvornic med seboj »kartel« kot glasen opomin vsemu ostalemu ljudstvu, zlasti kmetskemu, da le »v edinosti je moč«.

¹ 1 jen = K 2'40.

² G. Müller, Die chem. Industrie.

Žveplenka je tudi za državne blagajne imeniten vir dohodkov. Tako je pobirala Belgija 13%, Nizozemska 5% od celotne vrednosti importiranih (uvažanih) vžigalic, Japonska pa zahteva celih 40% od vrednosti vžigalic kot carino. Rusija pobira 3'3 rublja od puda (16 kg) žveplenk, Italija pa od žveplenk carino 10 lir, od voščenih vžigalic pa 15 lir za 100 kg. Pri nas so morale plačevati prej žveplenke po 14 K davka za kvintal, pred kratkim pa je vzela država to fabrikacijo v svoje roke, jo je monopolizirala. Tudi Španija, Rumunija, Srbija imajo (ozir. so imele) monopole in je zato prepovedano uvažanje tujega blaga. V Zedinjenih državah Severne Amerike je plačati za 1 gros po 144 škatlic s po 100 žveplenkami 8 centov uvozne carine.

Kakor smo videli, ima mala žveplenka slavno zgodovino; v njej je skrita velika množina bistrumnega dela. Vžigalica spada med najbolj občudovanja vredne človeške iznajdbe. Vsakdo bi ob spominu na orjaško obrt vžigalic mislil, da je vprašanje o »napravi ognja« rešeno enkrat za vselej. Pa ni: zakaj človeški duh nikoli ne miruje. Moderna kemija si prizadeva, da bi iznašla še cenejša vžigala kot so žveplenke.

Našli so, da ima redka kovina cer, stajljena s 30% železa, prav čudne lastnosti. Če potegneš s klino noža ali ostjo pile preko take cerovoželezne zlitine, nastanejo, brez vsakega dima, zelo vroče iskre in plamen. Če napelješ take iskre na stenj, napojen s petrolejem ali bencinom, imaš trajen plamen v roki. Tak pirofor (ognjenosec) se skoro nič ne obrabi in ga radi rabijo za prižiganje smotk in podobne namene.

Kakor je danes žveplenka neobhodno potrebna v človeškem gospodarstvu, tako je pa tudi njen najbistvenejši del, fosfor, nujno potreben v gospodinjstvu narave. Brez fosforja ni organskega življenja; najdeš ga v vsaki rastlinski in živalski stanici, v vsaki živali, v sleherni cvetlici in grmu. Fosfor ni le bistvena sestavina naših kosti,

ampak ga dobiš tudi v krvi, v mišicah in v možganih in to je vzrok, da je izrekel Moleschott besedo: »Brez fosforja ni nobene misli.«

In komu se imamo zahvaliti za tega modernega luciferja? (»Lucifer« je latinski »lučenosec«, isto pomeni v grščini »fosfor«.) Bankrotni hamburški trgovec Brand se je bil lotil v drugi polovici 17. stoletja alkemije, da bi našel »kamen modrih«, s katerim bi mogel spreminjati nežlahtne kovine (železo, baker, kositar) v zlato in se tako brez truda povzpeti do neizmerne bogastva. V tistih časih je bilo pol sveta prepričanega, da se nahaja neka »prvotna snov«, iz katere se da napraviti čarodejni kamen modrih. Alkemisti so skušali po tisoč različnih potih priti do svojega smotra; ni je bilo snovi, da je ne bi bili preizkusili. Brand je delal poizkuse s človeško vodo ali urinom, meneč, da se more nahajati tako zlahtna stvar, kot je prvotna snov, le v človeškem telesu, ne pa v zraku ali zemlji ali rastlinah.

Nekega dne je kuhal urin toliko časa, da je dobil gostoto sirupa (medu); primešal je peska in destiliriral zmes pri močnem ognju. V nemalo začudenje je našel v svojem predlozku ne sicer tekočine, ki bi bila spreminjala železo v zlato, pač pa doslej neznano snov s čudovitimi lastnostmi.

Snov je bila rumenkasta in mehka kot vosek in se je vnela že pri 60° C, pri mnogo nižji toplini nego vre voda. Če pa raztopiš fosforja v žveplenem oglencu (CS₂) in poliješ raztopino po pivniku, se ta hitro posuši, ker je CS₂ silno hlipen, pivnik pa se vnema v nekaterih minutah sam od sebe. Najbolj čudno pa je bilo za Branda to, da se je novo telo svetlikalo v temi z zelenkastim sijem, vsak predmet, ki je prišel z njim v dotiko, celo prsti na roki, so se jeli svetlikati. Vsled te lastnosti je dal iznajditelj novemu telesu ime »fosfor«. Tudi o drugih predmetih, ki se svetlikajo v temi (naše kresnice v junijskih nočeh, mnoge ribe v morskih globočinah, nekateri mahovi in trohljiv les), pravimo, da »fosforescirajo«. Leta 1669. se sicer Brandu ni

ni sanjalo, kakšno vrednost da bo imela nekoč njegova iznajdba za človeštvo; a postal je po fosforju slovit mož in bil je prepričan, da je napravil važen korak do iznajdbe kamna modrih.

Svet se je zelo zanimal za novo iznajdbo, ki je postala Brandu bogat vir dohodkov; tudi majhne množine so mu odtehtovali z zlatom, in kadar je delal pred gospodo svoje poskuse (demonstracije) s fosforjem, so ga honorirali (mu dajali nagrade) po knežje. Izdelovanje fosforja je sicer čez nekaj let prenehalo biti skrivnost, vendar pa je bilo še dolgo tako zamotano in težavno, da so plačevali še leta 1730. unčo, kakih 30 dkg, s 16 cekini. Leta 1860. je veljal 1 q belega P (fosforjev znak ali simbol) 840 K, leta 1900. okoli 340 K, leta 1902. je padla cena na 244 K in se dvignila leta 1907. zopet na 380 K; rdeči P ima okoli 20% (petino) višjo ceno.

Sto let po Brandovi iznajdbi (1769) je našel Gahn, da se nahaja P v kosteh, in Scheele je pokazal leta 1775., kako se pridobiva iz njih.

Danes izdelujejo P iz rudnine apatit (fosforit, fosfornokisli kalcij) in iz živalskih kosti; ker potrebujejo vse rastline, zlasti pa žita, fosforja, zato sta apatit in koščeni pepel tudi izvrstni gnojili.

Da napravimo fosfornato gnojilo za rastline užitno, zadostuje, da prvotno surovino, trikalcijev fosfat, s pomočjo žveplene kisline prevedemo ali razklenemo v »superfosfat«. Pri izdelovanju P pa treba iti še korak naprej.

V ta namen vzamemo a) tri dele kostnega pepela (beložganih kosti, katerim smo poprej vzeli maščobo in klej, tudi pridobivanje krvolužne soli in salmijaka je v zvezi s to fabrikacijo) in jih zmešamo z dvema deloma žveplene kisline in 15 do 20 deli vode; pri tem nastane sadra ali kalcijev sulfat in raztopina monokalcijevega fosfata, ki jo, čisto, odlijemo. To raztopino b) izparivamo do sirupove gostote, pomešamo s prahom lesnega oglja, posušimo in razgrejemo maso do rdeče žarje. Vsled tega se spremeni kisli (mono) kalcijev fos-

fat v takozvani kalcijev metafosfat in tega žgemo sedaj v lončenih retortah tako močno, da belo žari. Da dobimo ves fosfor, primešamo c) kalcijevemu metafosfatu in oglju še finega peska od kremenca. Vratovi retort so napeljeni v mrzlo vodo; sproščeni P izhlapi v vročini, v vodi pa se zgosti in pada na dno.

Očiščeni fosfor potiskajo raztopljen v steklene ali bakrene cevi, ki jih zapušča v obliki znanih fosfornih palčic. P smeš vsled njegove vneumljivosti hraniti le v steklenici z vodo; ker je tako močan strup, ga ne dobiš niti v lekarni tako lahko v posest, dasi nudi priliko za dokaj lepih pozizkusov. Tudi predpisi za prevažanje P po železnici so ostri; spravljen mora biti v vodi, in sicer v pločevinastih posodah, ki drže največ 30 kg, so dobro zalotane in spravljene v močne zaboje.

Do l. 1865. so bile tovarne za P tudi v Avstriji, Nemčiji in Italiji; vsled visokih cen za kosti pa so morale te države v 80. letih popolnoma opustiti to izdelovanje. Bili so časi, ko so morale tvornice za žveplenke in drugi konsumentje plačevati za P cene, kakršne so jim poljubno narekivale tri kartelirane evropske tvornice, angleška v Adbury pri Birminghamu, francoska v Lyonu in ruska v Permu. Elektrokemija šele je omogočila pred kakimi 20 leti na Nemškem (Nürnberg, Augsburg, Karlsruhe) zopet proizvodnjo P.¹ Pravijo pa, da izdela velika tovarna v Wedensfeldu na Angleškem električnim potom sama več P nego vse druge tovarne na svetu skupaj.

Razen za žveplenke potrebujejo fosfor tudi v metalurgiji za izdelovanje fosfornih bronc, to je posebno trdih in močnih kovin za izdelovanje osi, vijakov, koles v strojništvu, pa tudi kemična obrt potrebuje precej P za napravo kemičnih preparatov; vsakdanji znanec je P znanstveniku v kemični delavnici.

Imamo pa še drugačen P, ki ni strupen, brezliki ali rdeči fosfor. Ako

¹ Dr. P. Ferchland, Elektrochemie.

namreč greješ navadni beli P dalj časa (a ne na zraku, ampak v vodencu ali ogljenčevem okisu, ki ne vplivata na P kemično) pri temperaturi, ki je okoli dvainpolkrat višja od vrele vode, se spremeni v rdečega bratca, ki ima popolnoma drugačne lastnosti. Pa tudi pri navadni toplini se spremeni, ako ga v vodi izpostaviš za dalj časa dnevni svetlobi. Ta Schrötterjev P ni strupen, se vname šele pri 200° C, ne pa s samim drgnjenjem, ne sveti se v temi in rabi pri švedskih vžigalicah za napravo torne ploskve.

Če pa razgrevamo rdeči P v zavarjeni cevi do 360 stopinj, dobimo tretjo, bolj malo znano P-jevo različico ali modifikacijo, črni, kovinski P.

Ne bilo bi lepo, ako bi se ločili od žveplenke, ne da bi zinili besedice o žveplu, ki je vendar boter žveplenke. Sumpor mu pravi Hrvat, sulfar ga kliče Latinec, zato je njegov kemični znak S. Žveplo je ena onih redkih prvin, ki jih hrani narava samorodne ali samočiste v svojem naročju, velikanska je pa tudi množina žvepljenih rud, kemičnih spojin žvepla z različnimi kovinami (železom, bakrom, svincem, cinkom, živim srebrom, srebrom), ki jim pravijo rudarji kršci ali sijajniki ali svetlice po različni trdoti in barvi in siju. Sicer ima nekaj S naša Hrvatska pri Radoboju in Varaždinskih toplih, nekaj tudi Galicija in Ogrsko, a največja evropska ležišča za S so na Siciliji, kjer se nahaja S med legami sadre in apnenca. Girgenti, Catania so znana imena v tem oziru. Rudniki segajo kvečjemu po 50 do 60 metrov pod zemljo; žvepleno kameenje odbijajo s kladivi, na dan pa ga prinašajo preko strmih stopnic in lestev — otroci, stari od 8 do 16 let. S krvjo in solzami je pisana zgodba teh nesrečnih sicilijanskih otrok; starši so jih dajali lastnikom žvepljenih rudnikov »v najem« za več let, kot pri nas tovarno živino. Uboge otroke, ki so imeli pretežko in nevarno delo, so zelo slabo hranili in ravnali z njimi prav nečloveško. Brez števila teh nesrečnih žrtev je našlo smrt v žvepljenih

jamah ali pa so prilezle iz njih jetične in pohabljenе za vse žive dni.

Izza l. 1895. se je menda usoda mladoletnih trpinov zboljšala, tudi cene S-u so šle kvišku; vse pa največ s tem, da je fiskus odpravil carino za izvažanje S-a. Iz rud pridobivajo S s pomočjo destilacije; pri 447 stopinjah se namreč začneja S spreminjati v pare. Pečem, ki jih rabijo v ta namen, pravi Sicilijanec »calcarone«; kurijo jih pa ne z drvmi, ki so silno draga, ampak s S samim. Tako dobijo iz rud 60 odstotkov S, 30 odstotkov ga pa zgori. To precej surovo S je treba še očistiti, kar se pa ne zgodi doma v Siciliji, ampak na Francoskem, kjer imajo mesta Marseille, Rouen in pariška okolica največje žveplene rafinerije. Veliko bodočnost ima pridobivanje S s pomočjo ekstrakcije. S se prav rado topi v žveplenem oglencu; če torej zdrobljeno žvepleno rudo zmešaš s tako tekočino, se raztopi S v nji. Raztopino odliješ in malce segreješ (žvepleni ogleneč CS₂ vre že pri 46 stop. Celzija), urno zbeži tekočina po cevah in se v hladnih posodah spet zgosti v tekoči CS₂, na dnu kotla pa imaš čisto S.

Morda si že videl krasno blesteče S-kristale, ki jih dobivajo zlasti v ognjeniških (vulkanskih) pokrajinah; v prodajalni pa dobiš S lahko v nepravilnih gručavih kosih sivkaste barve ali v palicah do 25 cm dolgih ali kot žvepleni cvet, rahel, lepo rumen prah.

Kjer so starokopitni, nevešči čebelarji, tam rabijo še žveplen popir ali žvepleno platno, 2—3 cm široke trakove, pomočene v raztopljeni S, a tudi izkušen vinotržec rabi te stvari za žveplanje sodov, da se jih ne prime plesnoba. Poraba S je pa tudi sicer zelo mnogovrstna. Rabi ga živinozdravnik, Dolenjec in Vipavec za žveplanje trt proti »močnati rosi«, kamnosek za pritrdjevanje železa v kamen; veliko ga porabijo tudi za izdelovanje črnege smodnika, za krasne barve cinober in ultramarin, za vulkaniziranje kavčuka, za proizvodnjo hudičevega olja itd. V novejšem času je pa izgubilo S velik del svojega pomena vsled-

tega, ker uporabljajo za izdelovanje žveplene kisline večinoma razne kršce (železni kršec ali pirit je že marsikomu bil v pohujšanje, menečem, da je našel čisto zlato!), stari Švarcov smodnik pa izpodrivajo krepkejša, moderna razstreliva. Zato tudi močno pada njegova cena; 100 kg stane okoli 19 kron.

Z žveplom lahko napraviš celo vrsto lepih eksperimentov, ki ti pojasnijo, kaj je destilacija in sublimacija, kaj je žvepleni dvokis (SO_2), ki tako močno sili od slabe žveplenke v nos; s poskusi se lahko prepričaš, kakšno krepko belilo za organske tvarine (volno, slamo, vrbove pletenine), pa tudi kako izborno razkužilo (desinfekcijsko sredstvo) imaš v ponižnem S.

Če si kupiš v drogeriji za malo vinarjev lakmusovega popirja, se lahko s poskusom prepričaš, kako kisline (SO_2 n. pr. ali domači očet) pordečijo modri lakmusov popir. Pri neštetih poskusih se rabi žveplena kislina, pri kateri pa moraš biti silno previden in jo imeti dobro zaprto, da ne pride mlajši bratec do nje, lahko v svojo največjo nesrečo.

Sv. pismo omenja na mnogih mestih S kot simbol kazni. Znan ti je dobro dušeči vonj žveplenega dvokisa, gorečega S-a, ki tako škodljivo vpliva na pljuča in te v večji meri vdihan lahko zaduši. Pri gorečem žveplu se druži muka pekočega ognja s strašnim občutkom zadušenja. V 1. Moze-sovi knjigi (19, 24) bereš, kako je kaznoval Bog mesenosti vdana mesta ob Mrtvem morju: »Tedaj je deževal Gospod nad Sodomom in Gomoro žveplo in ogenj z neba.« Na podoben način opisuje sv. pismo pek-lenske kazni. Satan in njegovi privrženci »bodo trpinčeni z ognjem in žveplom ... in

dim njihove muke se bo dvigal kvišku v vso večnost«. (Skr. raz. 14/11.)

Oba, S in P, in še nekatere druge prvine — zmislj se le na čudoviti ogle-nec C, ki nastopa v naravi kot lesno oglje, kot šota, premog, kot grafit v svinčniku, pa tudi kot demantni briljant na cesarski kroni! — se odlikujejo pred ostalimi tova-riši-elementi po svoji čudoviti alotropiji (spremenljivosti). To različnost oblik pri eni in isti prvini si razlagamo na ta način, da pravimo: pri vsaki različici se družijo ato-mi na drugačen način v molekule. Kaj bolj natančnega pa o tem ne vemo in vsa pri-kazen nosi še danes na čelu pečat skri-v-nosti. Zakaj se pač družijo atomi na raz-lične načine v bratsko kolo? Zakaj ima spremenjena grupacija atomov za posledico tako daljnosežne spremembe v snovi in njenih lastnostih, kakor so n. pr. razlike med črnim premogom in demantom, med belim, rdečim in črnim fosforjem? Vse to bo ostalo najbrž še dolgo uganka, četudi vsled analogije z drugimi naravnimi skriv-nostmi že danes ni za našo predstavo več posebno težavna. Naravne skrivnosti so predpodobe višjih skrivnosti razodenja. Ako imajo že vsakdanje snovi toliko skriv-nostnega na sebi, koliko nepojmljivega mora vsebovati šele razodetje nadnaravnih resnic? Nekatere naravne skrivnosti bodo pač ostale do konca časov nepojas-njene. Ko bodo učenjaki že natančno po-znali ustroj molekul, proučili do dna sile, ki vežejo atome med seboj, ko bodo znane do zadnje trohice zadnje sestavine atomov, praatomi, kdo nam bo vedel takrat pove-dati, kaj je snov teh praatomov, kaj da so one sile, ki izhajajo iz praatomov. To naj bi pomislili oni, ki bi radi iz našega nad-naravnega razodetja izločili vse skrivnosti.

Božja pot v Kevlaar.

1.

Pri oknu je stala mati,
sin ležal je bolan:
»Oj vstani, Viljem, pogledi,
tu doli spreved krasan!«

»Hudo sem bolan, o mati,
ob sluh in vid sem že;
na mrtvo Metko mislim,
hudo me boli srce.« —

»Le vstani, pojdeva v Kevlaar,
in molek vzemi s seboj;
tam Mati božja premila
ozdravi jad ti svoj.«

Bandera plapolajo,
spev sveti se glasi,
po cesti v renskem Kolinu
pa se spreved vrsti.

Za množico stopa mati,
za roko sina drži,
oba prepevata z zborom:
»Češčena Marija ti!«

Sin vzdihne, srce vzame,
vzdihaje gre pred obraz;
solze mu vro iz očesa,
iz srca pa vre mu glas:

»O Mati sveta, prečista,
ki Bog te je izbral,
Kraljica ti nebeška,
poslušaj mojo žal!

Tam v mestu Kolinu živel
sem z materjo svojó,
v Kolinu renskem, ki ima
kapel in cerkvâ več sto.

Živela je zraven Metka,
a ta je mrtva zdaj —
ná srce voščeno, Marija,
in mojemu zdravju daj.

Ozdravi mi bolno srce —
vse dni in vse noči
goreče bom pel in molil:
Češčena Marija ti!«

2.

V Kevlaarju danes Marija
najlepšo ima odev;
obilo ima posla,
premnogo je bolnih rev.

Bolniki voščene ude
ji nosijo danes v dar,
voščene roke in noge
pokladajo na oltar.

Kdor dá voščeno roko,
se rana mu zaceli;
kdor dá voščeno nogo,
mu noga več bolna ni.

Tja šli so mnogi po krevljah,
po vrvi plešejo zdaj,
in marsikdo, prej krivoprsti,
na strune igra, da je raj.

In mati kupi voščenko,
srce napravi iz nje:
»To Materi daj nebeški,
in ozdravi ti srce.«

3.

Že v sobici spala je mati,
in spal je bolni sin;
kar tiho vstopi Marija
z nebeških viščin.

Nakloni se čez bolnika
in rahlo mu roko
smehlja na srce dene,
izgine tiho nato.

To mati je zrla v sanjah
in videla je še več;
prebudil jo je iz spanja
psov laj na dvoru tuleč.

Na postelji ležal mrtev
je sin njen, kot bi spal;
na bledem licu je zarje
mu jutranje svit igral.

In mati roke sklene,
prečudno se vse ji zdi;
pobožno tiho zapoje:
»Češčena Marija ti!«

Henrik Heine — Al. Benkovič.

Dr. J. Samsa: William Shakespeare.

Uvod: Kulturna slika.

Vsak človek je otrok svojega časa, razmer, v katerih živi. Malo pa je ljudi, ki bi tako obvladali svojo dobo, da bi ji vtisnili pečat svoje lastne individualnosti in duševnosti. To so redki duševni junaki, krepke volje in globokega genija, ki z

William Shakespeare.

neutrudnim korakom prodirajo v nove pokrajine, dotlej še nedostopne človeškemu udejstvovanju, ki z zmagujočo samostojnostjo kažejo pot strmečim množicam. Eden izmed takih mogočnih pionirjev človeškega mišljenja je bil — Shakespeare.¹ Kdo ne pozna njegovih gigant-

skih umotvorov, kakršni so: Hamlet, Cezar, Kralj Lear, Macbeth?

In vendar je bil tudi ta globokoumni poznavalec človeške duše otrok svojega časa in njegove svetovnoznane tragedije niso meteori, ki se namah prikažejo v zgodovini poezije, ampak solnce, ki se polagoma dviga in s svojo svetlobo prežene zvezde z nočnega neba — predhodnike in njihove tvorbe — in ožari nebotične višine človeškega življenja — junaštvo, heroizem, krepost in trpljenje —, a posveti tudi v njegove najgloblje in najbolj črne prepade — v neukrotno slo hudo-bije in strasti. Če hočemo Shakespearea prav soditi, moramo poznati čas, v katerem je žil in bil.¹

Shakespeareovo življenje se je razvijalo v dobi kraljice Elizabete (roj. 7. septembra 1533, vladala od l. 1558. do l. 1603.). To je najslavnejša doba angleške zgodovine, doba premagujočega protestantizma in budeče se narodne zavesti. L. 1588. je bila premagana španska armada, Angleška je začela delati ladje in si osvajati svet. Čas angleških premorskih osvajalcev: v letih 1577. do 1580. je sir Francis Drake prvič jadral okoli sveta, leta 1584. je Walter Raleigh priklopil svoji domovini Virginijo. — To pa je bila tudi doba strastnokrepke renesanse in poživljajočega se starega klasicizma. Poznavanje starega sveta je bil bistven pogoj iz-

obrazbe; na dvoru so znali in govorili latinsko. Nastale so skladovnice prestav iz grškega in latinskega slovstva. — V tej dobi se začena tudi eksaktna naravoslovska veda. Filozof Francis Bacon Verulamski (1561—1626) se je jasno zavedel, da nastaja nov čas vsled novih iz-

¹ Izgovori Šek-spir; shake — tresti, vihteti; speare — Speer, kopje, sulica.

¹ Primerjaj E. Sieper, Shakespeare und seine Zeit. Aus Natur und Geisteswelt.

najdb in odkritij. Naloga vede je torej — je sklepal Bacon —, iti po tem izkustvenem potu naprej in priti do zadnjih spoznanj, ki so mogoča. V tem zmislu je zasnoval obširno naravoslovsko-filozofsko delo »*Novum Organum*« (1608—1620). — Nepričakovano je bil napredek v obrti in trgovini in v snovnem blagostanju. Od tedaj že zna Anglež vsa sredstva uporabiti, da dobi kolikor mogoče veliko surovin v deželo in da kolikor mogoče mnogo svojih izdelkov izvaža. Zlasti znameniti so bili volneni in sukneni izdelki. Mesti Antwerpen in Brügge n. pr. sta plačali Angležem za take izdelke do 50 milijonov kron na leto. In še sedaj najbrž nosiš klobuk, kupljen v Ljubljani pri Krejčiju, napravljen v tovarni »Walson & Brother London«. — Bogastvo rodi nasladnost in razbrzdanost. »Deviška« kraljica je tudi v tem oziru prvačila: veselja je iskala v uživanju, udeleževala se je rada zabav, vesellic in predstav. V tej uživanja željni družbi pa nikakor ni vladal tisti »bon ton«, ki ga dandanes zahtevajo v takozvani fini družbi: v takratni angleški »družbi« so se obnašali precej podomače; kraljica sama je pljuvala in zbijala šale iz telesnih napak in posebnosti svojih dvornikov. Tudi v Shakespeareovih dramah imamo več mest, ki so za naš čut prerobata, zlasti kar se tiče razmerja med obema spoloma. Takrat je bilo to pač moderno. — Razkošnost v obleki je bila tolika, da je kraljičin ljubljenec Raleigh nosil čevlje, vredne 6600 cekinov. —

1. Angleška dramatika pred Shakespeareom.

Kaj čuda, da so bili tedanji Angleži krepke narave, energičnega hotenja, pa tudi silnih strasti, jaki in veliki v dobrem in v — slabem. Zato tudi ni čudno, da je ta od vseh energij kipeča doba tudi najslavnejša doba angleške slovstvene zgodovine. Vpliv novega časa se je najprej pojavil v lirski poeziji. Pesnik Wyatt (1503—1542) je bil leta 1527. v Italiji, kjer se je seznanil s poezijo slavnega

humanista Petrarca (1304—1374) in z italijansko metriko, katero je uporabljal potem v svojih proizvodih. Bolj romantično in poetično nadahnen je bil Surrey (1517 do 1547), ki se je že znal oprostiti italijanskega vpliva in zapeti preprosto in podomače. Še več življenja in pristnosti pa diha jo lirski proizvodi Filipa Sidneya (1554—1586). Njegova zbirka sonetov »*Astrophel in Stella*« (leta 1591.) je najznamenitejši pojav angleške renesančne lirike. Za tega pesnika in za to dobo je značilno, kar nam pripoveduje Sidney v prvem sonetu te zbirke: Zastonj sem se trudil, da bi duhovito in v izbranih besedah izrazil svoja čuvstva, zastonj sem bral knjige in grizel pero; tu stopi moja Muza k meni in pravi: »Norec, poglej v svoje srce in piši!« Tako se je Angležem že v tej dobi začel okus očiščevati votlega patosa in pretiranega govorniškega nakitja, ki je značilen za rimsko poezijo, n. pr. za Ovidija in Horacija. Bogonadarjen pesnik nikdar ne poje po danem vzorcu, kakor dela čevljar čevlje po kopitu, ampak kakor mu srce narekuje. Kako že pravi Prešeren? »Pusti mojga slavca peti, kakor sem mu grlo ustvaril!« In Goethejev »Pevček?« »Ich singe, wie der Vogel singt, der in den Zweigen wohnt.« Preprostost in resničnost sta veljali od nekdaj kot najzanesljivejši znak pristne, popolne poezije. Najslavnejši dokaz za to je nedosežni Homer, čigar poezija je ravno vsled svoje naivne preprostosti vsem narodom umljiva in domača. Jezikovno dovršenost in formalno uglajenost ritma in verza je dosegel Edmund Spenser (1552—1599), največji lirik svoje dobe; v sonetih ga je prekosil samo — Shakespeare.

Za epično poezijo ta čas ni bil ugoden, ljudje so bili preveč zavzeti od vsebine polne sedanjosti, nego da bi se mogli iskreno poglobiti v preteklost. Tedanji Anglež je živel pod vplivom močne udeleževalne nuje, hotel se je mogočno okreniti, krepko zamahniti, kakor se stegne zdrav človek, ki se je zadostno naspal. Tem ljudem se je hotelo življenja,

krepkega, energičnega — četudi jih to življenje uniči. Zato je moralo v tem času *dramatsko* pesništvo doseči svoj višek. A tudi drama ne nastopi naenkrat v Shakespeareovi dovršenosti. Razvila se je iz cerkvenoobrednih verskih predstav, zlasti iz predstav Gospodovega vstajenja. Te predstave, ki so jih imenovali »čudežne ali skrivnostne igre« (Mirakelspiele, Myste-rien), so bile del službe božje in so se vršile v cerkvi. V začetku so igrali kleriki, vsled raznih izrodov, ki so se začeli po-

hudič. Ti komični prizori so elementi, iz katerih so se razvile v poznejši drami stalne komične figure — harlekin, dvorni no-rec (»Kralj Lear«), Falstaff (»Henrik IV.«) ter burke in šaloigre.

Polagoma pa so začeli predstavljati tudi dogodke iz navadnega življenja. Pri-like za to so dale *alegorije*, neke vrste pozdravne predstave, prirejene za sprejem kralja in drugih mogočnjakov: Nastopile so mitološke ali zgodovinske osebe (Hektor, Cezar) ter odličnega gosta

Stratford ob Avoni, Shakespeareovo rojstno mesto.

javljati, so take predstave v cerkvah pozneje prepovedali, predstavljali so jih potujoči igralci po trgih in cestah. Gledišče je bilo kaj preprosto: lesen oder na kolesih, ki je imel dve nadstropji, v spodnjem so se igralci oblačili, v zgornjem se je vršila predstava. Snov teh iger so bili sveto-pisemski dogodki: Zgodovina človeštva od ustvarjenja sveta do Antikrista in poslednje sodbe po svetem pismu in apokrifnih spisih — v dramatskih slikah; Odrešeni-kovo življenje in trpljenje; posamezni smešni nastopi: kramar, ki ženam prodaja mazila, neverni Tomaž, izdajalec Juda,

pozdravile in sprejele. Ko so poleg te ale-gorične osebe postavili še predstavnika zlobe (vitium, prim. pri nas Miklavž, angel, hudobec), je bila dana možnost drama-tičnega zapletljajja in razvoja. Pesnik ni bil več vezan na dano snov, kakor pri sveto-pisemskih dogodkih, ampak je mogel de-janje začeti in razviti po svoje. To je bil važen korak v razvoju srednjeveške dra-me. Take igre, ki so uprizarjale boj med krepostjo in zlobo, so imenovali moralitete (Moral Plays). Najslavnejša in skoro v vse jezike prestavljena moraliteta je bila »Everyman« (Vsakdo). Everyman (Jeder-

mann) nastopi kot mladenič, željan življenja in dejanja, živi in uživa, a končno spozna, da je smoter našemu življenju — onstran tega življenja. »Človek mora biti pripravljen — to je vse,« pravi Hamlet (V., 2). Ko ga pokliče Bog pred sodbo, ga vse, kar je dosedaj iskal, zapusti, — Družba, Posest, Lepota, Moč, Čuti (osebe!); samo Dobra Dela ga spremljajo in ga pred Bogom zagovarjajo. Taka predstava je na verno srednjeveško občinstvo globoko učinkovala. Ko jo je leta 1905. društvo »Elizabethan-Stage-Society« uprizorilo v Londonu v prvotni opremi in na starem odru (stage), je bilo občinstvo ganjeno do solz. V nemščino je »Das alte Spiel von Jedermann« predstavil Hugo von Hofmannsthal, predstavljal pa ga je znani Max Reinhardt, ki je v dunajskem Circus Busch s podobnimi akustičnimi in optičnimi efekti (glasbili in razsvetljavo) uprizoril tudi Sofoklejevega »Kralja Edipa«. Tretja kal angleške drame pa so »Interludes«, v katerih prevladuje komični element. Alegorične figure prehajajo tu v tipične: namesto skoposti nastopi skopi starec, namesto lahkomišelnosti lahkomišeln mladenič itd. Tako se je pod vplivom latinskih (Plautus, Terentius), italijanskih in španskih šaloiger razvila angleška komedija. Zaloigra pa je imela svoj vzor še v klasicistični Senekovi drami, ki jemlje snovi iz grške mitologije in se naslanja na grške tragike Ajshila, Sofokla, Evripida (Hercules Furens, Thyestes, Hippolytus, Oedipus, Medea, Agamemnon). V teh dramah je malo dejanja in karakteristike, pač pa dolgi govori, epični element prevladuje. Vzporedno in kot protest nasproti temu tipu klasicistične drame se razvija narodni igrokaz, poln dejanja in dogodkov. Obe navidez nasprotujoči si struji sta rodili angleško tragedijo. Dva odlična tragika sta pripravljala največjemu pesniku zaloiger pot: Tomaž Kyd (1584—1588), čigar »Španska tragedija« je bila za svojo dobo epohalna, in Christopher Marlowe (1564—1593): »Tamburlaine Veliki« (zgodovina mongolskega vojskovodja Tamerlana), »Tragična

zgodba doktorja Fausta« (po angleški prestavi nemške narodne pripovedke, ki jo je grandiozno obdelal Goethe v svojem Faustu), »Maltški Jud«, »Edvard II.«. Marlowe je velik pesniški talent in nekateri prizori v »Edvardu II.« spominjajo naravnost na Shakespearea. Na tako rodovitnem polju svojih prednikov je moral Shakespeare žeti kleno zrno najgloblje človeške poezije.

2. Shakespeare in njegovo gledališče.

Podatki iz življenja največjega tragika so kaj vsakdanji. Zbrani so v knjigi »Car-tae Shakespeareanae. Shakespeare-Documents. By D. H. Lambert, London, 1904.« Rojen je bil v mestu Stratford-on-Avon

Shakespeareova rojstna soba.

(ob reki Avon) (glej sliko str. 176.); rojstni dan ni znan, krščen je bil 26. aprila leta 1564. Ob cesti Henley stoji še sedaj enonadstropna rojstna hiša, angleška narodna last, popolnoma v takratnem slogu prenovljena. To je Shakespeareov muzej, ki hrani razne spomine na velikega pesnika, vsa njegova dela in angleške in drugojezične spise o njem. Leta 1582. se je William Shakespeare oženil z Ano Hathaway. Leta 1592. je že znan kot gledališki igralec in pisatelj. Kot član gledališke družbe lorda Chamberlaina je nastopil leta 1594. dvakrat pred kraljico Elizabeto v Londonu. L. 1599. je postal solastnik Globe-gledališča. Umrl je 23. aprila leta 1616.

Shakespeare je bil torej gledališki igralec, pozneje ravnatelj, nastopal je v svojih lastnih igrah, tako je igral vlogo

duha v Hamletu. 8—12 igralcev se je združilo v stalno družbo, si izvolilo voditelja (danes gledališki ravnatelj, intendant) in zaščitnika v osebi bogatega plemiča. Take družbe so od mesta do mesta prirejale predstave, po večini v glavnem mestu, od maja do oktobra tudi po deželi. Shakespeareova družba je bila od leta 1603. pod kraljevim protektoratom kot dvorna gleda-

Hamlet.

liška družba. Shakespeare je pisal dovršene sonete — večina jih je nastala l. 1594. — šaloigre, historije in žaloigre. Soneti nam kažejo Shakespearea kot človeka, njegovo iskreno globoko čuvstvovanje, pa tudi odločno voljo, čuvstva obvladati in strast krotiti. Popolnoma objektivni opazovalec in poročevalec pa je Shakespeare v svojih dramatskih spisih. Historije (Henrik VI., Richard III., Richard II., Kralj

Ivan, Henrik IV., Henrik V., Henrik VIII.) nam predočujejo posamezne prizore iz angleške zgodovine, enotnost dejanja vzdržuje le glavni junak. Pesnikov univerzalni pogled v človeško življenje pa nam kažejo njegove tragedije, zato podajam tu analizo najznamenitejših v kronološkem redu. Še prej pa si oglejmo nekoliko Shakespeareovo gledališče in njegovo občinstvo. Prvo gledališče je bilo sezidano v Londonu leta 1578. Poleg javnih so bila tudi zasebna gledališča. Javno gledališče nima strehe, le lože in oder je pokrit; predstave se vrše podnevi, vstopnina je majhna; partér ima samo stojšča. Privatna gledališča so bila pokrita s streho, predstave se vrše ob razsvetljavi, partér ima sedeže, vstopnina je višja. »Hamlet« je danes na vrsti, ob treh se prične, požurimo se! Že oddaleč nam naznanja plapolajoča zastava nad gledališčem, da je danes predstava. Med hrumom in šumom, med gostilnami in beznicami se pririnemo do vhoda, črnemu slugu pri vratih vržemo vsak dva šilinga (2—3 krone) — ali tudi manj — v nabiralnik in vstopimo. Oglejmo se! »Kaj, to je gledališče?« vprašaš začuden. »Kje pa je zavesa, oder, kje sedeži, partér, balkon, lože?« Le počasi, prijatelj; tu ni vse tako kot pri nas. Oder je neposredno pred teboj, nizek je, sega daleč naprej, od treh strani je odprt, brez zaves in kulis. V ozadju vidiš balkon, to je zgornji oder za igralce, včasih tudi za gledalce, pod balkonom je manjši zadnji oder. Ta balkon predstavlja v igri okope obleganega mesta, tu je Julijina soba (Romeo in Julija), govorniški oder, dvorana. Danes bo tu dvorna gospoda gledala igro. Ozadje odra zapira zavesa, ki loči veliki glavni oder od manjšega, ki leži zadaj in nekoliko niže in ima obliko vdolbine. Ta oder predstavlja spalnico, šotor, zapor, grob, prodajalnico. Ti različni odri torej nadomeščajo naše kulise. Na desni strani glavnega odra je orkestra, loža za godce, ki so večkrat maskirani, včasih nastopajo tudi na odru med drugimi igralci, včasih imajo svoj prostor na zgornjem odru ali tudi gledalcem nevidni za odrom.

Tudi danes bomo slišali godbo; kralj in poveljnik prihajata ob spremljevanju trobente, slovesen sprevod spremlja godba, bobni in trobente done, kadar gredo vojaki v boj. Ob stenah v krogu okoli teh odrov se dvigajo v več vrstah galerije za občinstvo. Občinstva je vedno več in je vedno glasnejše. V partérju je preprosto občinstvo, kakor pri nas na galerijskem stojišču: vajenci, mornarji, vojaki, delavci: jedó, pijó, kadé, vmes smeh, šala, dovtip. Po galerijah se vrsté imoviti meščani, trgovci, pravniki; tudi mnogo dam, a te z zakritim obrazom, tako predpisuje šega. Oder se prične polniti; ali se mar že igra pričenja? Ne, to niso igralci, ampak londonski gizdalin, literatje, kritiki; ti imajo pravico — najbrž so si jo sami vzeli — biti med igro kar na odru. Med njimi so mladi plemiči, dvorni kavalirji, vsakdanji obiskovalci gle-

dališča. Zavedajo se, da so tu doma, prihajajo iz garderobe, nekateri v nenavadni fantastični opravi, za njimi njihovi služabniki s pipami in raznimi toaletnimi pripravami. Gospodje se bodo dali do predstave frizirati in brade namazati. Ko so služabniki s tem gotovi, pridejo karte na vrsto. Toda, glej, med občinstvom je završalo! Kaj je? Na zgornjem odru se je prikazal glasnik; čuj trikratni glas trobente — znamenje, da se igra pričenja! Na oder stopa majhna črno oblečena postava, ki recitira prolog (primerjaj prolog v Schillerjevem Wallensteinu in v Goethejevem Faustu). In takoj nato se igra prične. Gledalci niso razvajeni, našega modernega sceničnega aparata ne pogrešajo; kar na pozorišču manjka, jim spopolnjuje bujna domišljija. Občinstvo posluša in gleda z napeto pozornostjo.

(Konec.)

Fr. Omerza: Odlomki iz del cerkvenih pisateljev.

Sv. Polikarp.

(Konec.)

Ὁ δὲ ἀντίζηλος¹ καὶ βάσκανος καὶ πονηρός, ὁ ἀντικείμενος τῷ γένει τῶν δικαίων, ἰδὼν τὸ τε μέγεθος αὐτοῦ τῆς μαρτυρίας καὶ τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἀνεπίληπτον πολιτείαν, ἐστεφανωμένον τε τὸν τῆς ἀφθαρσίας στέφανον καὶ βραβεῖον ἀναντίρρητον ἀπειρηγμένον, ἐπετίδευσεν, ὥς μὴδὲ τὸ σωματίον αὐτοῦ ὅφ' ἡμῶν ληφθῆναι, καίπερ πολλῶν ἐπιθυμούντων τοῦτο ποιῆσαι καὶ κοινωνῆσαι τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ σαρκί. Ὑπέβαλε γοῶν Νικήτην τὸν τοῦ Ἡρώδου πατέρα, ἀδελφὸν δὲ Ἀλκῆς, ἐντυχεῖν τῷ ἄρχοντι, ὥστε μὴ δοῦναι αὐτοῦ τὸ σῶμα, μή, φησί, ἀφέντες τὸν ἐσταυρωμένον τοῦτον ἄρξονται σέβεσθαι. Καὶ ταῦτα εἰπον ὑποβαλλόντων καὶ ἐνισχυόντων τῶν Ἰουδαίων, οἱ καὶ ἐτήρησαν, μελλόντων ἡμῶν ἐκ τοῦ πυρός αὐτὸν λαμβάνειν· ἀγροοῦντες, ὅτι οὔτε τὸν Χριστὸν ποτε καταλείπειν δυνασόμεθα, τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ παντὸς κόσμου τῶν

σφισμένων σωτηρίας παθόντα ἁμωμον ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν, οὔτε ἑτερόν τινα σέβεσθαι. Τοῦτον μὲν γὰρ υἱὸν ὄντα τοῦ θεοῦ προσκυνοῦμεν, τοὺς δὲ μάρτυρας ὡς μαθητὰς καὶ μιμητὰς τοῦ κυρίου ἀγαπῶμεν ἀξίως ἐνεκα εὐνοίας ἀνυπερβλήτου τῆς εἰς τὸν ἴδιον βασιλέα καὶ διδάσκαλον· ὃν¹ γένοιτο καὶ ἡμᾶς κοινωνοὺς τε καὶ συμμαθητὰς γενέσθαι.

Ἰδὼν οὖν ὁ κεντυρίων² τὴν τῶν Ἰουδαίων γενομένην φιλονεικίαν, θεῖς αὐτὸν ἐν μέσῳ, ὡς ἔθος αὐτοῖς, ἔκανσεν. Οὕτως τε ἡμεῖς ὅστερον ἀνελόμενοι τὰ τιμώτερα λίθων πολυτελῶν καὶ δοκιμώτερα ὑπὲρ χρυσοῖν ὅσα αὐτοῦ ἀπεθέμεθα, ὅπου καὶ ἀκόλουθον ἦν. Ἐνθα ὡς δυνατόν ἡμῖν συναγομένοις ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρᾷ παρέξει ὁ κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον, εἰς τε τὴν τῶν προφητῶν³ μνήμην καὶ τῶν μελλόντων ἀσκήσιν τε καὶ ἐτοιμασίαν.

Τοιαῦτα τὰ κατὰ τὸν μακάριον Πολύκαρπον, ὃς σὺν τοῖς ἀπὸ Φιλαδελφίας δω-

¹ tekmeč; ta in naslednji osebk pomenjajo hudobnega duha.

¹ ὃν t. j. τῶν μαρτύρων — ² centurio (izposojenka) — ³ προ + ἀπό (ἀπόλαυσις).

δέκατος ἐν Σμύρῃ μαρτυρήσας, μόνος ὑπὸ πάντων μᾶλλον μνημονεύεται, ὥστε καὶ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ἐν παντὶ τόπῳ λαλεῖσθαι· οὐ μόνον διδάσκαλος γενόμενος ἐπίσημος, ἀλλὰ καὶ μάρτυς ἔξοχος, οὗ τὸ μαρτύριον πάντες ἐπιθυμοῦσι μιμεῖσθαι κατὰ τὸ εὐαγγέλιον Χριστοῦ γενόμενον. Διὰ τῆς ὑπομονῆς καταγωνισάμενος τὸν ἄδικον ἄρχοντα καὶ οὕτως τὸν τῆς ἀφθαρσίας στέφανον ἀπολαβὼν, σὺν

Κραλὶς Lear.

τοῖς ἀποστόλοις καὶ πᾶσι δικαίοις ἀγαλλώμενος δοξάζει τὸν θεὸν καὶ πατέρα παντοκράτορα καὶ εὐλογεῖ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν σωτῆρα τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ κυβερνήτην τῶν σωμάτων ἡμῶν καὶ ποιμένα τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικῆς ἐκκλησίας.

Ἑμεῖς μὲν οὖν ἠξιώσαμε διὰ πλειόνων δηλωθῆναι ὑμῖν τὰ γενόμενα, ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸ παρὸν ἐπὶ κεφαλῇ μεμνηνόμενοι διὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Μαρκιανῶς. Μαθόντες οὖν ταῦτα καὶ τοῖς ἐπέκεινα ἀδελφοῖς τὴν

ἐπιστολὴν διαπέμψασθε, ἵνα καὶ ἐκεῖνοι δοξάζωσι τὸν κύριον τὸν ἐκλογὰς ποιοῦντα ἀπὸ τῶν ἰδίων δούλων. Τῷ δὲ δυναμένῳ πάντας ἡμᾶς εἰσαγαγεῖν ἐν τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ δωρεᾷ εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ βασιλείαν διὰ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ¹ ἡ δόξα, τιμὴ, κράτος, μεγαλοσύνη εἰς τοὺς αἰῶνας. Προσαγορεύετε πάντας τοὺς ἀγίους. Ἑμεῖς οἱ σὺν ἡμῖν προσαγορευόμενοι καὶ Εὐάρεστος, ὁ γράφας, παροικεῖ.²

Μαρτυρεῖ³ δὲ ὁ μακάριος Πολύκαρπος μνηστὴς Ἑανθικοῦ δευτέρου ἱσταμένου, πρὸ ἐπτά καλανδῶν Μαρτίων⁴, σαββάτῳ μεγάλῳ, ὧρα ὀρθόγῃ⁴. Συνελήφθη δὲ ὑπὸ Ἡρώδου ἐπὶ ἀρχιερέως Φιλίππου Τραλλιανοῦ, ἀνθυπατεύοντος Στατίου Κοδράτου⁵ βασιλεύοντος δὲ εἰς τοὺς αἰῶνας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ, μεγαλοσύνη, θρόνος αἰώνιος ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἀμήν.

Sv. Polikarp.

(Dalje.)

»Ko je Polikarp to in še več drugega govoril, ga je navdajal pogum in veselje, lice pa mu je žarelo radosti. Ni se prestrašil besed, ki mu jih je govoril prokonzul, ter se zgrudil od strahu, nasprotno, prokonzul je ostrmel ter poslal klicarja, naj razgласи trikrat sredi dirkališča: 'Polikarp je priznal, da je kristjan'. Ko je klicar to izgovoril, je vpila množica paganov in Judov, ki so bivali v Smirni, z neukročeno strastjo in na ves glas: 'To je učitelj Azije, oče kristjanov, ki zatira naše bogove, ki mnoge uči, naj jim ne žrtvujejo in jih ne časte'. Tako so vpili in prosili aziarha⁶

¹ ᾧ je odveč, manjka pa povedka: ἔστω — ² πανοικεῖ = πανοικησίᾳ — ³ μαρτυρεῖ — ⁴ rimsko štetje! — ⁵ Quadratus.

⁶ Na tem mestu se imenuje Filip ἀσιάρχης (poglar rimske provincije Azije), na koncu pisma pa ἀρχιερεὺς (višji duhovnik). Pauly meni, da je bilo hkratu več aziarhov, prvi med njimi pa da je nosil naslov ἀρχιερεὺς. Večina pa misli z Marquardtom, da je bila služba poglavarja in višjega duhovnika združena v isti osebi, ki se je volila vsako leto. Negotovo pa je, je-li Filip upravljal to službo v celi provinciji ali samo v Smirni. Dolžnost aziarhova je bila, da je prirejal igre. Jemali so jih večinoma iz mesta Trales (Strabo), zato ima Filip na koncu pisma tudi ta priimek.

Filipa, naj izpusti na Polikarpa leva. On je pa odgovoril, da tega ne sme, ker so boji z zvermi že končani. Tedaj so sklenili vsi enoglasno zavpiti, da naj sežge Polikarpa živega. Morala se je namreč izpolniti prikazen, ki jo je videl ob vzglavju; ko je namreč med molitvijo zapazil, da gori, se je obrnil k vernikom, ki so ga spremljali, ter rekel proroške besede: 'Živega me morajo sežgati'.

To se je zgodilo s tako naglico, da se ne more tako hitro povedati. Ljudstvo je namreč takoj znašalo iz delavnic in kopalšč drv in suhljadi, zlasti pridno so pri tem pomagali Judje, kot imajo navado. Ko je pa bila grmada pripravljena, je odložil vso obleko, odvezal pas in se skušal tudi sezuti, dasi tega ni prej delal, ker so vsi verniki vedno tekmovali med seboj, kdo se bo prej dotaknil njegovega telesa; kajti vse lepe lastnosti so ga krasile zaradi vzornega življenja tudi pred mučenjem. Takoj so torej začeli postavljati krog njega orodje, ki je pripravljeno za grmado. Ko so ga pa hoteli tudi pribiti, je rekel: 'Pustite me tako! Kajti tisti, ki mi bo dal moč, da vzdržim ogenj, mi bo dal tudi moč, da vztrajam na grmadi brez težave, dasi me zaradi varnosti ne pribijete'.

Pribili ga torej niso, pač pa privezali. Dal je roke na hrbet in zvezan kakor oven, zaznamovan iz velike črede za žrtev, pripravljen kot Bogu prijeten žgalni dar, se ozrl proti nebu ter rekel: 'Gospod Bog vse-mogočni, oče ljubljenega in blagoslovljenega Sina Jezusa Kristusa, po katerem smo spoznali tebe, Bog angelov in moči in vsega stvarstva in vsega rodu pravičnih, ki žive pred tvojim obličjem: slavim te, da si me spoznal za vrednega današnjega dneva in te ure, da postanem v številu mučencev deležen keliha¹ tvojega Maziljenca, da vstanem² z njim v večno življenje duše in

telesa v neminljivosti Svetega Duha! O da bi bil danes sprejet med nje pred tvojim obličjem kot bogata in prijetna daritev, kakor si me že prej pripravil, mi že prej razodel in zdaj izpolnil, nevarljivi in resnični Bog! Zato se ti tudi za vse zahvaljujem, te povečujem, te slavim po večnem in nebeškem velikem duhovnu Jezusu Kristusu, tvojem ljubljenem Sinu, po katerem bodi tebi z njim in s Svetim Duhom slava zdaj in prihodnje veke. Amen.'

Ofelija («Hamlet»).

Ko je izgovoril amen in končal molitev, so zapalili ogenj, ki so imeli ta opravke. In ko je zažarel velik plamen, smo videli vsi čudež, katerim je bilo dovoljeno gledati; in pustili so nas, da sporočimo drugim, kar se je zgodilo. Ogenj je namreč napravil obliko loka kakor jadro pri ladji, če ga napolni veter, in obdal v krogu truplo mučenčeve kot zid; on je pa stal v sredi, ne kakor meso, če se pod njim kuri, ampak kot kruh, kadar se peče, ali kot zlato in

¹ Mt. XX, 22: Jezus pa je odgovoril (Cebedejevim sinovoma) in rekel: »Ne vesta, kaj prosita. Ali moreta piti kelih, ki ga bom jaz pil?« XXVI, 39: Oče, ako je mogoče, naj gre od mene ta kelih!

² Jan. V, 29: In bodo prišli, kateri so dobro delali, v vstajenje življenja, kateri so pa slabo delali, v vstajenje pogubljenja.

srebro, kadar se čisti v ognjeni peči.¹ In začutili smo tako prijeten vonj, kot da bi dišalo kadilo ali kaka druga dragocena dišava.

Ko so torej slednjič brezbožniki videli, da ne more uničiti njegovega telesa ogenj, so ukazali konfektorju,² naj stopi k njemu ter ga predere z bodalom. Ko je to storil, je zletel golob³ iz njegovega telesa in se je

¹ T. j. ni stal v ognju ali nad njim, ampak poleg ognja.

² Konfektorji so bili vedno pripravljeni v amfiteatru, da so brž umorili divjo zver, če je zbesnela in postala nevarna občinstvu.

³ Besede *περιστερά* (golob), ki jo beremo v vseh kodeksih, nima Evsebius, ki je prevzel ta mučeniški akt skoro dobesedno v cerkveno zgodovino, niti

udrla tolika množina krvi, da je pogasila ogenj. Vse ljudstvo je z začudenjem gledalo, je li res tolika razlika med neverniki in izvoljenimi, katerim se je prišteval tudi nad vse občudovanja vredni mučenec Polikarp, škof katoliške Cerkve v Smirni, v naših časih apostolski in proroški učitelj; kajti vsaka beseda, ki je prišla iz njegovih ust, se je in se bo izpolnila.«

Mlakar Jožef,
šestošolec, Št. Vid.

poznejši zgodovinarji Rufinus ali Niceforus. Zato pravijo, da je Pionius, od katerega zavise vsi kodeksi, bral *περιστερά* *καί* namesto *περί στήρακα* (okrog ročaja). Podoba goloba, ki je simbol duše, so prenesli iz drugih pobožnih legend. Zdi se pa, da ni vzroka, da bi popravljali tekst.

Janez Kalan: Diogen z lučjo.

Dragi gospod kolega — urednik!

S klobučkom pod pazduho se ponižno približam in boječe potrkam na Tvoja vrata z vdano prošnjo, da bi jih tudi meni malce odprl in dovolil nekoliko prostorčka v svetlih in zračnih prostorih svojega cenjenega lista.

»Kdo je?« se oglasiš notri, vzdignivši glavo iznad knjig in popirjev.

»I, jaz, saj me poznaš menda že po glasu.«

»Kaj bi pa rad?«

»Malo, samo malo prostorčka v Tvojem listu. Verjemi mi, nimam hudobnih namenov. Ne prihajam kakor tisti jež, ki je tudi prav ponižno prišel v lisičjo jamo, potem se je pa vedno bolj šopiril po jami. Jaz prosim malo, res samo malo prostora v Tvojem listu.«

»Pa zakaj bi rad prostora v ‚Mentorju‘?«

»I no, saj veš za kaj. Za svojo ljubo — abstinenco. Upam, da mi ne boš odrekel, saj Ti —«

»Abstinenco?!« mi sežeš v besedo.

»Da, da, vem, da krošnjariš s to rečjo po svetu in jo ponujaš na vse strani. Prav rad, prav rad Ti dovolim za svojo osebo, zakaj

pa ne? Saj veš, da sem prijatelj te reči. Samo — samo to me malo skrbi, kaj bodo rekli drugi —«

Tudi mene to skrbi, tudi mene, kaj poreko Tvoji častiti sotrudniki, slavni pisatelji, pesniki in matematiki, ki se zdaj neovirano in neženirano razvijajo v »Mentorju«, če jim morda moja družba ne bo neljuba. Kajti po pravici Ti povem, kadar molim 30. psalm, si nehote mislim, tole je pa kakor nalašč zame: Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium et vicinis meis valde et timor notis meis. Qui videbant me, foras fugerunt a me; Factus sum tamquam vas perditum, quoniam audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu. — In v psalmu 68. ravnotako: In me psallebant, qui bibebant vinum. — Da, prav tako je. Marsikatera se je že razdrla na moj račun; in zgodilo se je že, ko sem se jaz prikazal v veselo družbo, sem nekaterim zagrenil vse veselje, ta ali oni je pa tudi že pobegnil. Zato se bojim tudi pri vas, da koga ne preplašim.

»Poznam,« mi odgovarjaš, »nekoliko trnjeva pota propagatorjev abstinence. Toda pri nas ne bo tako hudo. Okoli ‚Men-

torja' smo zbrani sami modri in trezni ljudje. Četudi niso vsi abstinenci, vendar upam, da ne bo nikdo imel kaj zoper to, če pišeš v listu o abstinenci. Če bo pa kdo kaj rekel, ga bom že jaz potolažil. Mislim torej, da lahko kar začneš. Kar povej, kaj bi nam rad povedal o abstinenci.»

Pravzaprav ne mislim o abstinenci sami pisati, ampak le iščem koga, ki bi hotel pisati. Iščem ga že dalj časa pri belem dnevu po vsem Slovenskem. To je pa prišlo tako:

Ko smo imeli dne 12. septembra občni zbor »Svete vojske« na Homcu, smo bili teh misli, da moramo naše liste bolj vpreči v službo naše ideje; kajti listi, smo rekli, imajo velevažen poklic, našemu ljudstvu ne samo radovednosti pasti in jih zabavati, ampak ljudstvo v z g a j a t i. In velik kos vzgoje tiči v samozatajevanju, med katero spada tudi in še prav posebno abstinenca. In sklenili smo, da se bomo obrnili še do nekaterih listov s prošnjo, da naj tudi našemu vprašanju kak predalček odpró. Takrat si dobil, kakor se spominjaš, tudi Ti pisemce od »Svete vojske«, da bi tudi »Mentor« bil med tistimi listi, ki bodo kaj pisali o abstinenci, oziroma alkoholu. Nismo nič dvomili, da bi ne ustregel naši želji, samo če Ti kdo kaj napiše o tem in dopslje.

In zdaj sem ga šel iskat dopisnika »Mentorju« o alkoholnem vprašanju. A do danes ga še nisem našel. Obrnil sem se do učenih gospodov, ki so naše vprašanje temeljito študirali ter ga poznajo v teoriji morda bolje nego jaz. A zaželenega uspeha nisem dosegel... Kakor kaže, so še danes taki možje na svetu, o katerih velja, kar je rekel svoje dni Prešeren o Čopu.

Vi, mladi bralci, pa ne tako! — Vi pa znanost praktično uporabljajte! Čemu učenost, ki nikomur nič ne koristi? V grob gre ž njim in kdo ima kaj od nje? Vi pa študirajte in si polnite svoje glave z učenostjo — toda z odločno voljo, da hočete svoje znanje praktično kar najbolj mogoče uporabljati v prid bližnjiku, narodu, človeštvu. Neki Rimljan je imel

navado reči zvečer, kadar je čez dan pridno delal: *Vixi!*

Da, živeti morate, živeti, ne vegetirati; življenje dobro porablјati! Živeti tembolj, ker drugi — vaši tovariši — padajo, umirajo... Ah, kakšne krasne fante nam je že pobrala in pokopala ta vojska! Morda ne verjamete, pa je vendar res, da se mi, kadar berem in priream njih življenjepise za »Bogoljuba«, oči zasolze in mi debele kaplje kapljejo na papir, češ: kakšni fantje — pa jih ni več!... To bi bili možje, ki bi nekaj — odrinili; kjer bi oni stali, bi se nekaj poznalo... In vsi ti fantje

Stari Gobbo, oče Shylokovega sluga Lancelota
(»Beneški trgovec«).

so bili poleg drugih lepih lastnosti, ki so jih imeli, tudi — abstinenci: Plevnik, Poje, Kastelic, Jenčič, Šolar, Peterlin, Mlakar, Slana in drugi. O vsakem berem: abstinenc, abstinenc, abstinenc. Kolika zguba tudi v tem in ravno v tem oziru!

To zgubo morate vi, ki živite, nadomestiti! Na njih mesto morate vi stopiti! Da, vi! Kdo pa, če ne vi? Kdo naj bo abstinenc, od koga naj pričakujemo požrtvovalnosti, navdušenja za ideale, za naš dom in rod, če ne od vas, ki ste mladi, ki ste izobraženi ali vsaj hrepenite po izobrazbi, ki se pripravljate, da boste svoje moči posvetili povzdigi in blaginji naroda?!

Da, dijaki morate biti abstinentje, pa navdušeni abstinentje, kakršni so bili zgoraj navedeni vaši padli tovariši!

Med nemškimi dijaštvom gre abstinenca svojo zmagovito pot, v Nemčiji in Avstriji. Imajo svojo posebno katoliško dijaško organizacijo z imenom »Quickborn« in poseben list enakega imena. Prav bi bilo, da bi ga vsaka skupina slov. dijakov-abstinentov imela naročena. Naroči se lahko pri »Kreuzbündnissu« v Gradcu (Bischofplatz 1) in stane samo 1'80 K. Priporočam ga zato, da se iz njega učite, kako delajo oni, in da jih pridno posnemate. — Pa tudi med hrvatskimi katoliškimi dijaki, ki so se z abstinenco mnogo kasneje seznanili kakor slovenski, je medtem abstinenca poglajala krepke korenine. Glejte, da vas — četudi mlajši — ne prehitijo! Bilo bi nečastno za vas. Prav bi tudi bilo, da bi bili naši dijaki-abstinentje s hrvatskimi v prijateljski in pismeni zvezi. — Predvsem pa berite naše domače proti-

alkoholno glasilo »Zlatodob«! Brez tega ni nič. Vsak član kake organizacije mora brati nje glasilo; sicer je mrtev ud, le prisiljen, in ne bo dolgo držal. Pri vsem tem mora pa vendar — ker mi posebnega dijaškega abstinentnega glasila ne moremo imeti — naš dijaški list imeti malce prostora tudi za našo stvar. Oprostite, rekel bi skoro, da je danes list, pisan za mladino, ki nima nobene besede o abstinenci, — nazadnjaški. Pa urednik temu ni kriv. Saj bi rad sprejel — mi je že povedal —, samo ko bi kaj dobil!

Dobiti moramo torej sotrudnika »Mentorju« za to vprašanje. Ali ga bomo dobili? Dozdaj se mi ni posrečilo. Iščem ga, kakor rečeno, z Diogenovo lučjo. In tako moram sam vzeti pero v desno roko in poleg svojih treh listov pisati še v četrtega, petega, šestega in sedmega. Verjamem, da so me že povsod sili in se ustrašijo, če se le prikažem. Stopite torej na plan, vi drugi, zasukajte pero, dvignite zastavo treznosti in jo nosite visoko pred množicami!

Dr. I. Pregelj: Književni pomenki.

Dr. Mihael Opeka: **Rimski verzi.** — Redke so zadnje čase slovenske pesniške zbirke, ki tudi sicer niso bile kdovekaj pogostne. Posebno svojstvo domala vseh slovenskih »poezij« je to, da so pesmi teh zbirk povčini ponatisi, torej pravi zborniki; tudi en dokaz, da slovenski poeta fit, in da je treba že dokaj priznanja, preden ga izdajo »v rdeče usnje vezanega« et reliqua... Z »Rimskimi verzi« vred so mi znani samo trije slovenski pesniški zborniki, ki so bili vzporejeni samostojno med publikacije društvenih publikacij: Koseski, Valjavec, Opeka. Deloma so seveda tudi sicer sporadično uvrščevali manjše cikle: Funtkovo »Smrt«, Peterlinove stepnjanke v knjige Maticе Slovenske, in goriška Svetovna knjižnica je tudi v tem oziru veliko storila. Edino Mohorjeva družba je bila do zadnjih časov nekako mačehovska knjigam vezane besede in vsaj živega ni izdala celotno ne enega pesnika. Léonova družba je koj v drugem letu svojih publikacij izdala zbornik poezij in s tem ustregla šoli in društvom, nudeč jim plemenito berilo v razumljivi, jasni

in dovršeni pesniški obliki. Oglejva si pesnika in zbirko! Opeka je arbiter elegantiae, patos moža, modroslovca, esteta. Kot pesnik ni tako globok ko Medved, ni tako lirsko čuvstven ko Sardenko, ju skratka ne doseza. Opekova pesniška narava je bolj eklektična, značaj njegovega pevskega duha je sentimentalni v Schillerjevem zmislu. Opeka je refleksiven pesnik, kakor je pretežno tudi Gregorčič ali Cimperman. Opeka je bil izraziti pesnik »Dom in Sveta«, pozneje je postal njegov urednik, ki je dvignil list v priznan in priljubljen družinsko-vzgojni mesečnik. Morda je ravno utrudljivi uredniški posel zavrl stvariteljsko Opekovo silo. Morda pa je pesnik sam nekako odrastel poeziji, tem laže, ko je videl vzrasti moderno, ki ji ni mogel in hotel slediti, kakor priča nekaj izbornih njegovih persiflaž dekadentstva. »Rimski verzi«, ki vsebujejo šest ciklov z nekaj nad petdeset pesmimi, te nehote spomnijo Sardenkove zbirke »Roma«. Za Opekom je stopil Sardenko v milje svetega mesta in začrtal nekaj podobnih vtisov, misli in čuvstev. Vzemi knjigi in poišči sam te so-

rodnosti! Ko čitaš »Rimske verze«, se nehotе domisliš še drugega slovenskega pesnika — Stritarja. Zlasti te na Stritarja spomni elegijska mera nekaterih ciklov. Preberi sicer, kar piše Glaser o Opeki v svoji zgodovini, IV., 58 sl. Opeka sodi ko pesnik v staro šolo in ni moderen. V »Rimskih verzih« je zbral večinoma pesmi iz »Dom in Sveta«. Že uvodna »27. vinotok« ti pokaže pesnikovo pesniško naravo. Pesnik govori o čuvstvih, ko mu roka teži za peresom, da jih zapiše. Torej ne direktno čuvstvo, temveč razmišljanje o čuvstvih je sediment Opekovega koncipiranja in kakor Gregorčič, je tudi Opeka plemenit prigodnik. Tako je prvi ciklus »Na tuji zemlji« devetero elegij v krasnih distihih, prigoden izraz domotožja, tujinske boli, ki izzzveni v zadnjih ritmih v nekakem svetlem akordu na terci v klic hrepenenja in veselja: »Božič prelestni — doma!« »Dvoje pisem« je venec intimne in nežne pesnikove pietete do rodne in nebeške matere v sonetni obliki. »O Roma felix« je niz vtisov iz Rima, zaokrožen z uvodno in sklepno elegijo. »Sionski glasi« vsebujejo snovno različne stvari: parafrazirani molitvi: »Oče naš«, »Češčena kraljica«, psalmodije: »Vse je Tvoje«, »Povsod si Ti«, »V Tebi samem«; lirsko-epične: »Ob vodnjaku«, »Veliki petek«, »Žalostna mati« in Opekovo najbolj znano »Legendo« o trepetljiki; eno novomašniško prigodnico, prevod latinske Leona XIII. »Smrt«, globoko občuteno odo hrepenenja »Nebesa« in še globlje doživljeno, hrepenečo po prvi sveti daritvi: »Gospod, še menel« »V Kampanji« zbrane pesmi so snovno podobne pesmim v »Roma felix«; to so pesniški vtisi iz sprehodov po rimski okolici. »Odmevi« so časovno najmlajši, zazvenijo v novi obliki, a se prelijejo koj v klasicizem odnega shematizma. Vsebinsko so kakor odsev, jeka v zbirki zbranih glasov. Še enkrat zadoni elegijsko čuvstvo, nekako asociativno vzbujeni milje Rima, tožba po minulih lepih dneh v svetem mestu. Globoko ganjen in zanesen odpreš knjigo na prvi strani in bereš geslo, ki si ga prej spregledal:

»To je bilo v tistih dneh,
ko slovo jemala je mladost,
ko sem — kakor Jakob za Rahelo —
služil za — modrost!«

Prijatelj mladi! Bil sem vesel, da sem sprva spregledal te štiri verze, ki so prazen knjižni okrasek te lepe, možate zbirke dobrih pesmi iz dobre, dasi stare šole...

Fr. Omerza: **Homerjeva Iliada, I.—VI. spev.** Ponatis iz »Mentorja«. Založila Katoliška bukvarna, 1916. — V priročni, žepni obliki je ponatisnil bralcem »Mentorja« dobro znani

prevajatelj starogrških klasičnih del prof. Fr. Omerza prevod prvih šestih spevov Iliade. Prvi del velikega načrta, posloveniti celega Homerja, je s tem napravljen. Še so v nas možje tistega enciklopedičnega duha, ki je odlikoval Grimma in njegove učence, Miklošiča, Pleteršnika, še so podjetni literarni delavci, ki se ne strašijo težkega podjetja. Debevec, Dokler, Wiesthaler, Omerza i. dr. gredo za njimi.

Fr. Omerza se je pridružil s svojim prevodom Iliade raznim tolmačem Homerja, Koseskemu, Kraglju, Ljubiču, Celestinu, Trdini — da ne imenujem Bevka — in stopil tako odlično v krog prevajateljev klasičnega pesništva: Peruška, Valjavca, Pajka in Škrabca — vseh ne vem na pamet, pa mislim, da jih nisem veliko izpustil. Prevedel je dozda med vsemi temi gotovo že največ in upam, da ne ostane v načinu predhodnikov — fragmentist. Ker nisem strokovnjak, ne morem oceniti učenjaško, filološko vrednosti Omerzovega prevoda Iliade. Iz nekaterih bolj znanih mi mest pa, katere sem primerjal, sem se prepričal, da je tolmačenje skoro doslovno zvesto. Prevajatelj ustvarja grškim epitetom prikladne slovenske, tolmači prapoezijo grškega epa v lepem, umljivem jeziku naše književnosti in šole. Omerzov prevod je pesniški, v metru in slogu se naslanja na izvirnik, in je filološki in ne kakor Koseskega, ki je »prilezel Vossu iz trebuha« — torej modernim zahtevam popolnoma ustreza. Ostane le še vprašanje, da li je prevod tak in tolik, da bo postal prava narodna knjiga, kakor je postal Vossov Homer prava nemška knjiga. Prijatelj mladi! Tako prevesti Homerja ni lahko. Homer je umetnina stare, nam tuje dobe, je narodna poezija, edina v svoji tipičnosti, skoroda, kakor vse pravo narodno, neprevedljiva. Prevajalec Homerja mora biti ne samo vseskozi prešinjen lepote izvirnika in pračuvstvenosti narodnega pevca, on bi moral biti direktno nekaj analogni Homer svojega jezika. Če bi si take pomisleke obudil, bi obupal, kdor hoče Homerja prevajati. In vendar vsebuje Homer toliko splošno človeškega čuvstvovanja in mišljenja, toliko vsem dobam in narodom umljivega, da ni neprevedljiv in so zato tekmovali od nekdanj odlični pisatelji in prevajali Homerja, ki je nekaj unicum poleg sv. pisma in Shakespearja. Vsebinsko je Homer del naše kulture, v kolikor smo Evropa, jezikovna last našega naroda še ni bil. Vsebinsko je dal Homerja Slovencem Kragelj, literarnozgodovinsko ga obeta Omerza. Omerzov prevod ima eno veliko prednost pred dosedanjimi slovenskimi prevodi: jezik je umljiv, domač, konkreten, le samo časih izumetničen iz mrtve besednosti Pleteršnikovega slo-

varja. Seveda nedostaja še mnogi figuri tista čudovita naravna, tipično, homersko občutena plastika, moti tutam iz metričnih razlogov povzročena trdost v besednem redu. Spotakneš se mestoma ob trdem heksametru — pa saj se jaz in ti, prijatelj mladi, ob grškem še večkrat — moti te, če si pristaš izbrane, slovesnejše

besede, prevsakdanji, pesniško manj prikladen izraz. Vse to opaziš mimogrede, dokler se nisi včital po par straneh v knjigo, in nato bereš, bereš gladkeje in uživaš nemoteno in čuvstvuješ... Prepričan sem, da bo marljivo Omerzovo delo, kadar bo izšlo celotno, zadovoljevalo filološko in umetniško.

Književne novosti.

Kresalo duhov. Roman iz irskega življenja. Angleški spisal P. A. Sheehan. Založila Katol. bukvarna. Ljubljana, 1917. — Ta resnična povest govori o irskem narodu, o njegovem trpljenju, solzah in napakah. Dva plemenita moža, veleobrninik Hamberton in veleposestnik Maxwell, zastavita svoje moči in pokažeta, kako visoko se dá zatirano in propalo ljudstvo dvigniti. Nazore Angležev pa nam predstavlja gentleman Outram. Njegove misli o vesti in narodni enakopravnosti so take-le: »Angleška armada bi ne bila osvojila sveta, če bi bila imela vest; govoričenje o humaniteti in o dviganju razpadajočih ras je budalost. Indijec je Indijec, Irec je Irec. Naloga Angležev je, da jih zdrobe. Lev in skenk (dehor iz Amerike) in tiger in zebra — ti se ne bodo nikdar razumeli. Kaj naredi lev, če sreča skenka? — Zmelje ga. — In tiger, če naleti na zebro? — Zmelje jo. Kaj naj bi Anglež z Indijcem in Ircem? —

Kresalo duhov! — Krasna apologija za enakopravnost malih narodov, o katerih vedno govore — žal, samo govore — Angleži in Amerikanci. Vlada pa se na Irskem z bičem in potico. Človek, ki se pod bičem skrivi in sprejme potico, postane sodnik ali celo baron. Bič in sladčice! S tem vlada nekaj tisoč magnatov stotine milijonov drugih ljudi. In kaj olajšuje oligarhom njihovo krutost? — Nesloga med narodiči. Tako trdi Outram, ki ima odprto in bistro oko: »K sreči žive, kakor tukaj doma naši dobri Irci, tudi indijska plemena med seboj kakor pes in mačka in bi še svoje starše prodali za piškav oreh. Ta okolnost nam edino lajša, da jih lahko držimo pod korobačem.« Drugi vzrok neyrednega življenja malih narodov pa je pomanjkanje izobrazbe. Plemeniti Maxwell poudarja to na mnogih mestih. »Blazno je hoteti, dvigniti ljudstvo, na katerem leži strašni pritisk veleposestva. V koči irskega kmeta ni prostora za knjigo, temuč samo za kramp in lopato, ki kopičita bogastvo drugim.« »Kako naj bi govorili o kakšnih višjih rečeh ljudje, ki se morajo boriti s strašnim, vse-mogočnim uboštvo, katerim stoji neprenehno

ma pred vrati eksekutor, nad katerim leži vsa grozna môra veleposestva? Od prvega petelinovega klica do temne noči ni nič drugega kot delo, delo brez prestanka, ki pa ne donša sadov njim, temuč drugim. Kaj pomaga govoriti o dviganju ljudstva, če se prej ne odvali kamen z groba. Samozavesti pa ni brez izobrazbe! Duševna izobrazba pa zahteva počitek in prostost pred morečo skrbjo za vsakdanji kruh.« »Mi smo protestantje,« pravi Anglež Maxwell, »toda rečem vam, da bi bili svoje katoliške rojake že davno ponižali v živali, da niso našli varstva, moči in milosti v svoji veri.«

Tudi Slovencem je katoliška zavest, edinstvo in izobrazba dala to, kar imamo danes.

Albanska špijonka. Ivan Dolinar. Izdala Katol. bukvarna. Ljubljana, 1917. — Povest slika divje sovraštvo in maščevalnost, kateri se vda žena v vojski ubitega Albanca, rojena Srbkinja, Milena. Da se zmaščuje nad majorjem Jordakovičem, pogubi ta tigra celo množico svojih krvnih bratov, postane turška špijonka in izdajalka. Blažilno pač ne bo vplivala taka povest! Za šedanje, sovraštva prekipevajoče čase potrebujemo besed ljubezni in odpuščanja!

Lepa Blanka. Roman. Napisal P. Zaccane. Katol. bukvarna. — Roman opisuje delovanje apaške družbe v Parizu in nam slika, kako globoko zapelje človeka pohlep po zlatu.

Knjižice o narodni ročni umetnosti. »Krijes« (hrvaški mesečnik za odraslo mladino) je jel izdajati knjižice, ki imajo namen, da popularizirajo narodno ročno umetnost. S tem hoče odpomoči potrebi, ki se kaže zlasti med ženskim svetom po mestih, ki mu ni lahko priti do izvornih vzorcev, ki bi jih uporabljal pri izvrševanju narodnega vezenja in drugih ročnih del, ki so razširjene med narodom. Izišle so doslej tri vzorčne pole. — Prva, ki jo je priredila vrla prof. Božena Kralj, prinaša 12 okras-kov, ki so posneti s posavskih poculic, ki so po svoji originalnosti in lepoti največja dika mlade neveste na hrvatskem Posavju; primerni so pa ti okraski tudi za najrazličnejša druga ženska ročna dela. Slike teh okras-kov so iz-

delane v naravni velikosti, opisan je način vbadanja in so natančno zaznamovane tudi različne barve. — V 2. zvezku, ki ga je priredila učiteljica Ivka Marušić, se nahajajo praktični vzorci za uporabo narodnega veziva pri različnih predmetih v mestni hiši: pasovi za zimski in letenski ženski klobuk, za panamski slamnik, okraski za ročne torbice, za prtiče pri blazinah, za namizne prte, okraski za ženske ovratnike in narokavce. Vsi motivi so natančno povzeti iz starih del izmed naroda. — 3. zvezek pa prinaša: Pisanice, velikonočna pisana jajca iz nekaterih hrvatskih pokrajin. Spisal A. Matanović. — To je zanimiva vejica ljudske umetnosti, kakor pri bratskem hrvaškem narodu, tako tudi pri nas Slovencih. V uvodu beremo o »pisanju« piruhov in kako najlaže posnemaš ljudsko tehniko tudi ti, mladi prijatelj.

Obljubljen je pa še cela vrsta nadaljnjih zvezkov, n. pr. okraski iz kmetiških kožuhov, belo vezenje, pisanje buč, o narodnem rezbarstvu itd.

Knjižice te vrste so tudi za nas zanimive in prepotrebne ob času, ko preti nevarnost, da propade vse, kar ima narod samosvojega in individualnega. Naj bi se vendar slovenske

matere in učiteljice za ženska ročna dela opirale v prvi vrsti na domače narodne vzorce in motive, kot nam jih podajajo hrvatske posestrime.

Ali bi se ne dalo na podoben način rešiti tudi mnogo dragocenih ostankov slovenske narodne umetnosti, bodisi samostojno ali pa v zvezi s Hrvati? Če si ogledate v Rudolfinu mnogovrstne ženske ročne umetnine, se vam gotovo poraja slična želja v srcu, ki bo vodila do izpeljivega dejanja. Gospod ravnatelj deželnega muzeja bo gotovo tozadevne inicijative vesel in ji šel na roko z vsem žarom svojega za narodno umetnost tako naširoko odprtega srca.

Knjižice se naročajo pod naslovom: »Krijes«, Zagreb, Frankopanska ulica broj 2 b. — Vsak zvezek stane s poštnino vred K 1-10, za naročnike »Krijesa« 30 vin. manj.

Vojska in mir. Misli selskega modrijana. Katol. bukvarna. Ljubljana, 1917. — Zlata zakladnica tolažilnih misli je ta 1. zvezek »Domoljubove knjižnice« (stane s poštnino vred K 1-20), ki bo dajal dvomečim pojasnil o Boгу in vojski (I. del), slabotnim pravih nazorov o cerkvi in državi (II. del), obupajočim tolažbe in upa, da se skoro vrne blaženi mir (III. del). Knjižico bi želeli vsaki slovenski hiši za piruhe.

Drobiž.

Zgodovinske anekdote.

(Prof. dr. V. Šarabon.)

Hans Makart in Gallmeyerica. Slavni umetnik Makart je jako nerad pisal, v družbi je bil pa tudi zelo redkobeseden. Zgovorna dunajska pevka Gallmeyer je sedela pri nekem obedu poleg njega. Ko Makart že dolgo časa ni izpregovoril nobene besede, ga pevka dregne s komolcem in mu reče: »Pojte, pojte, gospod Makart, govorite vendar o čem drugem«.

Najcenejši prostor. Kmet in kmetica prideta v mesto in si ogledujeta plakate za opero. »1. prostor 3 krone, 2. prostor 2 kroni, 3. prostor 1 krono, stojišče 70 vinarjev, program 20 vinarjev. Ti, stara, pojdiva na program.«

V »Demokritu« čitamo: Največji muzikalni genij Hebrejcev je še vedno oni troben-tač, ki je prevrnil zidovje jerihonsko.

Katarina II. in pevka. Slovita pevka Gabrielli je zahtevala od Katarine za par nastopov 5000 zlatov. Carica je bila vsa iz sebe, začudeno je rekla: »Take vsote ne dobi noben moj maršal.« Ponosna pevka pa nato: »Velikanstvo, pa maršalom zapovejte, naj pojô.«

Lohengrin. Igrali so ga, največji Wagnerjev umotvor. Pridejo do točke, kjer se plemenitniki

pozivljejo, naj se borijo za Elzo. Že drugič doni klic glasnika: »Wer streitet für Elsa von Brabant?« Vse je tiho; iz vrst gledalcev pa se dvigne navdušenja poln kmet in zakliče: »Kein Luder meld't sich!«

Beethoven gre nekoč na Dunaju v gostilno, se usede k mizi in se globoko zamisli, ne naroči pa nič. Po preteku ene ure pokliče: »Natakar, kaj sem dolžan?« — »Vaša milost še ni nič jedla, kaj naj pa prinesem?« — »Prinesi, kar hočeš, samo pri miru me pusti!«

Mozart. Leta 1782. je bila v »Leipziger Zeitung« sledeča izjava: Ein gewisser Mensch, namens Mozart, hat sich erfrecht, mein Schauspiel »Belmont und Konstanz« zu einem Operntext zu verunstalten. Ich protestiere hiermit feierlichst gegen diesen Eingriff in meine Rechte und behalte mir alles Weitere vor. — Christoph Bretzner, Verfasser des »Räuschchen«.

Geografske drobtine.

(Prof. dr. V. Šarabon.)

Kako vojska učinkuje. V Vladivostok so n. pr. pripeljali v prvih treh mesecih l. 1915. blaga v vrednosti 51 milijonov rubljev, v istem

času l. 1916. pa za 239 milijonov. Od teh pride na Unijo 135 milijonov, na Japonsko 59, Anglijo 31, Kitajsko 10 itd.

Unija dela z vojsko velikanske dobičke. Od 1. julija 1914 do 30. junija 1916 je prodala Unija v inozemstvo za 7000 milijonov dolarjev blaga, vpeljala pa ga je za 3900 milijonov; uvoz je torej za 3100 milijonov manjši kakor izvoz. Čistega zlata je prejela Unija iz inozemstva od 1. avgusta 1914 do 13. oktobra 1916 za 832 milijonov dolarjev.

Jez južno Kartuma. Znan je jez pri Asuanu. Angleži so pa sklenili napraviti še drugega, in sicer južno od Kartuma. Vsled vojske so pa stavbo odložili, a neugodna lanska letina jih je napotila vendarle k delu. Stal bo okoli 25 milijonov kron. Pomisliti moramo, da se je obdelani svet v Egiptu pomnožil od l. 1882. do danes za 42%, prebivalstvo pa za 92%.

Promet po Pacifiku. Pred vojsko je bil promet po Pacifiku med Vzhodno Azijo in Severno Ameriko nekako tale: letno 410.000 angleških ton = 29,5% vseh ton, 256.000 nemških = 18,5, 367.000 japonskih = 26,2 in 353.000 američanskih = 25%. L. 1916. je bil promet pa precej drugačen: 100.000 holandskih ton = okoli 10%, 19.000 američanskih = 2%, 364.000 angleških = 38% in 477.000 japonskih = 50%! Nemških ni, Amerikanci so se bili vrgli na Atlantik, profitiral je Japonec.

Ledenik Siahen v Himalaji je eden največjih na svetu. Širina mu je 4—9 km, dolžina pa 75 km, trikrat večja kot pri najdaljšem alpskem ledeniku.

Prebivalstva vse Rusije je sedaj 178.380.000. Značilno je, da so našli kljub vojski več moških nego žensk, 100:99,5. V notranji Rusiji je razmerje 100:87.

Produkcija surovega železa v Uniji. Leta 1913.: 31,5 milj. ton, leta 1914.: 23,7, leta 1915.: 30,4, leta 1916. pa 39,5 milj. ton.

Prvo zračno pošto je hotel vpeljati znani Montgolfier že leta 1786., in sicer med Parizom in Marseille. Napravil je proračun in načrt, a se je izjalovilo, problem vodljivosti zračne ladje še ni bil rešen.

Kino je lahko najboljše učno sredstvo, če ga imajo pametni ljudje v rokah. Sedaj je kinov okoli 80.000. Na Angleškem gre vsak teden v kino okrog 8 milijonov ljudi, nastavljenih je 150.000 uslužbencev s tedensko plačo osmih milijonov kron. Pred desetimi leti je bilo nastavljenih samo 1000 oseb, tedenska plača 40 tisoč kron. Še več je kinov v Uniji, vsak dan sedi v njih okoli osem milijonov gledalcev,

toliko kot na Angleškem v enem tednu. Mesta s 300.000 prebivalci imajo povprečno 70 kinogledišč. Vsaka vas v Sibiriji ali v Kitaju ima vsaj potujoč kino. Polovico filmov je pred vojsko proizvajala Unija, in so bili tudi najboljši. Stroški so včasih zelo veliki. »Trije musketirji« so stali 400.000 kron, »Antonij in Kleopatra« 320.000 K, »Zadnji dnevi Pompeja« 300.000 K, »Hamlet« 200.000 K. Glede prodaje so bili pa Angleži prvi, okoli 80 % vseh filmov sveta so tam prodali, naravnost ali na dražbi. Januarja do avgusta 1913 se je po vsem svetu ustanovilo 350 novih kino-družb s skupnim kapitalom nad 38 milijonov kron. Za kako »idejo« so dali pred osmimi leti 5—10 K, danes 40—200 K, neki Amerikanec je dobil za novo misel 8000 K, neka italijanska družba je razpisala nagrade, 1. darilo 20.000 K. Čudni so Rusi; tudi najveselejša snov mora imeti žalosten konec, kar je včasih precej težko.

Baker so pobirali. Kje ga je največ? Statistika za leto 1914. ga izkaže 913.000 ton, za 9 % manj nego leta 1913.; od teh ton jih je imela Unija 515.000 = nad 56 %, Japonska 68.000, Španska in Portugalska 47.500, Chile 38.000, Mehika 35.000, Kanada 33.000, Avstralija 34.000, Rusija 32.000, ravnotoliko Nemčija itd. Pri nas ga dobijo letno komaj 1000 ton = 1/10 % svetovne produkcije.

Angleško trgovsko brodovje je štelu po izjavi lorda Curzona julija 1914 3890 takih ladij, ki so vsebovale nad 1600 ton, vsa tonaža 16.850.000. Zadnjega januarja 1917 pa 3540 takih ladij s skupno vsebino 16.000.000 ton (tona = 2,83 m³).

Gozd v Turčiji pokriva okoli 88.000 km² = devet Kranjskih.

Uganka :

Ali je naš ali nasprotnik?

Odgovor in imena tistih, ki pravilno odgovoré, v prih. številki.

KNJIGOVEZNICA, KAT. TISK. DRUŠTVA V LJUBLJANI

se priporoča v izvršitev
vsakovrstnih
knjigoveških del.

Solidno delo. Zmerne cene.
Knjižnicam znaten popust.

I. KETTE

LJUBLJANA

FRANCA JOŽEFA CESTA 3

Klobuki, palice, perilo, kravate, pa-
lice, dežniki, galoše, toaletne po-
trebščine itd. Vsi predmeti
za telovadbo, turistiko
in drug šport.

Fr. P. Zajec, izprašani optik
Ljubljana, Stari trg 9

priporoča svoj dobro urejeni optični zavod
kakor tudi različne vrste naočnikov, ščipal-
cev, toplomerov, daljnogledov itd. Popravila
očal, ščipalcev itd. izvršuje dobro in ceno!

Prodajalna Katoliškega tiskovnega društva

(H. Ničman v Ljubljani)

priporoča svojo bogato zalogo

šolskih in pisarniških potrebščin

kakor: raznovrstni papir,
zvezke, noteze, razne zapis-
nike, kopirne knjige, šolske
in pisarniške mape, radirke,
pisala, črnilo, gumi, tintnike,
ravnala, trikote, šestila, bar-
ve, čopiče, raznovrstne raz-
glednice in devocijonalije.

Priporočljiva domača tvrdka!

Podpisani izjavljam v imenu stavbnega od-
bora za zidanje nove cerkve v Šmihelu pri
Žačemberku, da je gospod

Rajko Sušnik

umetni steklar v Šiški

napravil v imenovanu cerkvi enajst novih oken,
krasno in umetno v gotičnem slogu, v splošno
zadovoljnost in po smerni ceni ter je zato v
svoji stroki vredne najboljše priporočila.

Za stavbni odbor:

V Šmihelu,
dne 12. avgusta 1909.

FRANČIŠEK GABRŠEK,
župni upravitelj.

Telovadne priprave in orodje, vsakovrstne
gospodinske in gospodarske predmete, ku-
hinjsko opremo, železno pohištvo, orodje,
raznovrstno železnino, nagrobne križe in
prvovrstne poljedelske stroje priporoča
prva domača tvrdka te stroke

FR. STUPICA V LJUBLJANI

Marije Terezije cesta št. 1

veletrgovina z železnino in razpošiljal-
nica poljedelskih strojev.

Priporočamo :

Grško-slovenski slovar.

Sestavil prof. Anton Dokler. Cena . . . K 12—

Fizika

za višje razrede srednjih šol. — Spisal
prof. Jožef Reisner. Cena vezani knjigi K 5'80

Kemija

za sedmi gimnazijski razred. — Spisal
prof. Jožef Reisner. Cena vezani knjigi K 2'50

Psihologija.

Za srednje šole spisal prof. K. Ozvald.
Cena v platno vezani knjigi K 3—

Besede in rekla

k sedmi knjigi Herodotovih zgodopisnih raziskavanj. — Sestavil prof. Fr.
A. Jerovšek. Cena K 1—

Slovarček

k I., II. in III. spevu Iliade. — Spisal
prof. Anton Koritnik. Cena K —'80

Slovarček

k IV., VI., XVI., XVIII., XXII. in XXIV.
spevu Iliade. — Spisal prof. Anton
Koritnik. Cena K —'80

Založil

Zavod sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano

kjer se dobivajo označene knjige.